

marife

dini araştırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 18 • sayı / issue: 2 • kış / winter 2018

ARAşTIRMA
Research

DKAB Öğretmenlerine Göre Suriyeli Çocukların Devlet Okullarında Karşılaştıkları Sorunlar (Nitel Bir Araştırma)*

Muhammed Esat Altıntaş

Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Ana Bilim Dalı

maltintas@erciyes.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0002-1677-9982>

Geliş Tarihi / Received: 16.09.2018 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 04.12.2018

Öz

Türkiye'de bulunan 3 milyon 570 bin Suriyeli mültecinin yaklaşık üçte biri okul çağındadır. Fakat Suriyeli çocukların sadece %58'si hâlihazırda herhangi bir okula gidebilmektedir. Eğitimlerine devam eden Suriyeli çocukların %16'sı geçici eğitim merkezlerine, %84'ü ise devlet okullarına devam etmektedir. Devlet okullarında eğitim gören Suriyeli çocukların devlet okullarındaki iklime ve eğitim süreçlerine uyumlarının sağlanması, Suriyeli ve Türkiyeli çocukların karşılıklı ilişkilerinin güçlendirilmesi, hoşgörü ve dayanışma içinde birlikte yaşama bilinci kazanmaları ve toplumsal bütünleşmelerinde en kritik rol şüphesiz devlet okullarında görev yapan öğretmenlere düşmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi öğretmenlerinin gözüyle Türkiyeli çocuklarla birlikte devlet okullarında öğrenim gören Suriyeli çocukların devlet okullarındaki deneyimlerini ele almak ve karşılaştıkları sorunları ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Bu araştırmaya Türkiye'nin muhtelif illerinde görev yapan ve sınıflarında 2 ile 5 arasında değişen Suriyeli öğrenci bulunan 50 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi öğretmeni katılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Bu araştırmaya katılan öğretmenlerden 48'i dil engelinden ötürü Suriyeli çocukların karşılaştıkları muhtelif sorunlara değinmiştir ve 24'ü ise Suriyeli çocukların toplumsal uyum bağlamında çeşitli sorunlarla (etiketlenme, ötekileştirme, şiddete uğrama vb.) karşılaştıklarını ifade etmiştir. Son olarak betimlenen bulgular, ilgili literatürden yararlanılarak değerlendirilmiştir ve sonuç bölümünde ise çözüme yönelik öneriler sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli çocuklar, Dil Eğitimi, Eğitim ve Entegrasyon, Çok kültürlü Eğitim, Kültürlerarası Eğitim, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenleri.

Syrian Children's Problems in Public Schools according to DKAB Teachers (A Qualitative Research)

One third of the 3 million 570 thousand Syrian refugees in Turkey is of school age. But only 58% of Syrian children can go to any school. 16% of schooled Syrian children continue to temporary training centers and 84% to public schools. The most critical role for Syrian children educated in public schools in the name of

* Bu araştırma makalesi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde 26-28 Ekim 2018 tarihleri arasında Kocaeli'nde düzenlenen "Göç, Mültecilik ve İnsanlık" temalı Uluslararası Kartep Zirvesi'nde sözlü tebliğ olarak sunulmuştur.

consciousness of living together with indigenous children and of social cohesion undoubtedly falls to the teachers in public schools. The main aim of this research is to examine the experiences of Syrian children in public schools according to the teachers of DKAB (Religious Culture and Moral Knowledge), to reveal the difficulties they are facing and the kind of support they expect in this process. Qualitative research model was used in the research. 50 DKAB teachers working in various provinces of Turkey and with Syrian students in their classes participated in this research. 48 of the teachers who participated in this research stated that the Syrian children meet various problems due to the language barrier and 24 of the teachers stated that the Syrian children meet various problems (labeling, otherization, violence, etc.) in the context of social adjustment. Finally, the findings described were evaluated using the relevant literature and the suggestions for solutions are listed in the conclusion section.

Keywords: Syrian Children, Language Education, Education and Integration, Multicultural Education, Intercultural Education, Teachers of Religious Culture and Moral Knowledge Course.

Atıf / Cite as

Altıntaş, Muhammed Esat. "DKAB Öğretmenlerine Göre Suriyeli Çocukların Devlet Okullarında Karşılaştıkları Sorunlar (Nitel Bir Araştırma)". *Marife* 18/2 (2018): 469-499. <https://doi.org/10.33420/marife.460366>.

1. Giriş

Suriye’de başlayan iç savaş neticesinde Suriyeliler çeşitli ülkelere sığınmaya başlamıştır. UNHCR’nin verilerine göre 2017 yılına kadar 2.5 milyonu çocuk olmak üzere yaklaşık 6.3 milyon insan Suriye’den göç etmiştir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü’nün Haziran 2018 itibariyle açıkladığı verilere göre ise Türkiye’ye gelen mülteci sayısı 3 milyon 570 bindir. Bunların yaklaşık üçte biri okul çağındadır.¹

Suriye’deki insani krizin katlanarak devam etmesi, Türkiye’deki Suriyeli çocukların sayısını da ihtiyaçlarını da artırmaktadır. Hayatları, eğitimleri ve gelecekleri tehlike altında olan Suriyeli çocuklar bu iç savaşın en mağdur tarafıdır. Kültürlerinden, geçmişlerinden ve yaşam alanlarından koparılmış olan Suriyeli çocuklar, yerinden edilmişliğin ve savaş ortamına maruz kalmanın travmatik etkilerini taşıyabilmektedir. Suriyeli çocukların göç öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşadıkları onların psikolojisi üzerinde ciddi etkiler bırakmaktadır. Bu etkileri hafifletebilmek adına çocukların buldukları ülkelerde eğitimlerine devam etmeleri önemlidir; böylece onların sosyalleşmeleri, psiko-sosyal destek almaları, buldukları ülkeye uyum sağlamaları ve geleceğe umutla bakmaları kolaylaşabilir.

Uluslararası Af Örgütü tarafından yapılan bir araştırmaya göre Suriyeli ebeveynlerin büyük bir bölümü, ekonomik açıdan kötü durumda olmalarına rağmen çocuklarının eğitimi en önemli önceliklerinden biri olarak görmektedir.² Suriyeli çocukların eğitime erişimleri hem kendi gelecekleri hem de toplumsal gelecek açısından son derece önemlidir. Bu durumun farkında olan Millî Eğitim

¹ Seta ve Theirworld, *Engelleri Aşmak: Türkiye’de Suriyeli Çocukları Okullara Gözetmek*. (Ankara: Seta Yayınları, 2017), 11.

² Amnesty International, "Hayatta Kalma Mücadelesi Türkiye’deki Suriye’den Gelen Mülteciler" (Londra, UK: Uluslararası Af Örgütü, 2014).

Bakanlığı, Suriyeli çocukların eğitime erişimlerini sağlama adına çeşitli düzenlemeler yapmıştır.³

Millî Eğitim Bakanlığı 2014 yılında Suriyeli çocukların eğitimlerine devam etmelerine imkân sağlamak için öncelikle geçici eğitim merkezlerinin kurulmasına onay vermiştir. Geçici eğitim merkezlerinde Suriyeli öğretmenler tarafından Suriye müfredatıyla Arapça eğitim verilmektedir. Suriyeli çocukların eğitime erişimleri noktasında bir diğer önemli kurum, devlet okullarıdır. Devlet okullarına kayıt imkânı verilen Suriyeli çocukların eğitiminde MEB müfredatı kullanılmaktadır ve eğitim Türkçe yapılmaktadır.⁴

Türkiye’de Suriyeli çocukların eğitime erişimleri konusunda yapılan çeşitli düzenlemelere rağmen eğitime katılım oranları hala çok düşüktür. Suriyeli çocukların %42’i hâlihazırda herhangi bir okula gidememektedir. Eğitimlerine devam eden Suriyeli çocukların %16’sı geçici eğitim merkezlerine, %84’ü ise devlet okullarına devam etmektedir.⁵

Suriyeli çocukların eğitim gördüğü geçici eğitim merkezlerinde çocukların her ne kadar Suriye müfredatıyla Arapça eğitimlerine devam etmelerine imkân sağlansa da bu durum, Suriyeli çocukların içinde yaşadığı Türkiye toplumundan kopmalarına, gettolaşmalarına ve çeşitli güvenlik problemlerinin ortaya çıkmasına neden olabilir. Muhtemelen bu ve benzeri kaygılardan ötürü Millî Eğitim Bakanlığı geçici eğitim merkezlerini aşamalı olarak kapatıp bütün Suriyeli çocukların devlet okullarına transfer edilmelerini planlamaktadır.⁶ Suriyeli çocukların devlet okullarına dâhil edilmesinin, birlikte yaşama kültürünü oluşturma açısından getireceği fırsatlar olmakla birlikte gerekli hazırlıklar yapılmadan uygulanması durumunda ise istenmeyen sonuçlar doğurma tehlikesi de vardır.⁷ Devlet okullarının kapılarını Suriyeli çocukların tümüne tamamen açmadan önce halihazırda devlet okullarına giden Suriyeli çocukların karşılaştıkları sorunların sahada araştırılıp tespit edilmesine ihtiyaç vardır. Böylece bu süreç veriye dayalı politikalar geliştirilerek daha sağlıklı yönetilebilecektir.

Hâlen devlet okullarında eğitim gören ve önümüzdeki yıllarda bu kurumlarda eğitim alması planlanan Suriyeli çocukların okul iklimine ve eğitim süreçlerine uyumlarının sağlanması, Suriyeli ve Türkiyeli çocukların karşılıklı ilişkilerinin güçlendirilmesi, hoşgörü ve dayanışma içinde birlikte yaşama bilinci kazanmaları ve toplumsal bütünleşmelerinde en kritik rol şüphesiz devlet

³ MEB, “2014/21 No.lu Genelge, Madde 4.”, 2014.

⁴ UNHCR, “Education Update- May 2017”, 2017; GİGM, *Türkiye Göç Raporu 2016*, c. Yayın No: 40 (Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017).

⁵ Seta ve Theirworld, *Engelleri Aşmak: Türkiye’de Suriyeli Çocukları Okullandırmak*, 11-12; Güncel resmi veriler MEB Bakan Müşaviri İpek Coşkun’un, 2018 yılında Kocaeli’de düzenlenen Uluslararası Kartep Zirvesi’nin Göçmen Entegrasyonu Uyum ve Eğitim” başlıklı oturumundaki sunumundan alınmıştır.

⁶ MEB, “T.C. Millî Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı.” (Ankara, 2015), 37.

⁷ Kemal Kirişçi, “Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye’nin ‘Suriyeli Mülteciler’ Sınanı” (Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu & Brookings Enstitüsü, 2014), 31-35.

okullarında görev yapan öğretmenlere düşmektedir.⁸ Hem hizmet öncesinde aldıkları Arapça dil eğitimi hem de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin amaçları itibariyle özellikle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin görüşleri ve deneyimleri Suriyeli çocukların yaşadıkları deneyimleri ve karşılaştıkları sorunları tespit bağlamında son derece önemlidir. Zira DKAB öğretmenleri hem Arapçayı en azından temel düzeyde bilmeleri nedeniyle bu çocuklarla sınıf/okul içi ve dışı daha rahat iletişime geçebilmektedir hem de DKAB dersinde bazı konuları işlerken Suriyeli çocukların deneyimlerini ve düşüncelerini öğrenebilmektedir. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, Türkiyeli çocuklarla devlet okullarında birlikte öğrenim gören Suriyeli çocukların deneyimlerini ve karşılaştıkları sorunları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin gözüyle inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu ihtiyaçtan hareketle araştırmanın temel amacı DKAB öğretmenlerinin gözünden Türkiyeli çocuklarla birlikte devlet okullarında öğrenim gören Suriyeli çocukların devlet okullarındaki deneyimlerini ele almak ve karşılaştıkları sorunları ortaya koymaktır.

2. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan 'durum çalışması' kullanılmıştır. Durum çalışması, bir durumla ilgili derinlemesine anlayış elde etmek, o durum içerisinde yer alan bireylerin, o duruma ilişkin verdikleri anlamları ortaya koymak için kullanılır.⁹

Nitel araştırma modelinde örneklem, araştırmanın odaklandığı durumu yaşayan veya bu duruma şahit olan bireylerdir. Bu araştırmada katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. "Bu konu hakkında kim daha çok şey bilir? Kiminle mülakat yapmalıyım?" sorusundan yola çıkarak örneklem oluşturulmuştur.¹⁰ Araştırmanın örneklemini Türkiye'nin en fazla Suriyeli mülteciyi barındıran on ilinde¹¹ görev yapan gönüllü 50 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeni oluşturmaktadır. Bu araştırmaya katılan öğretmenlerin her birinin sınıflarında 2 ile 5 arasında değişen Suriyeli öğrenci bulunmaktadır.

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun oluşturulmasında öncelikle literatür taramış ve araştırma problemi temelinde sekiz soruyu içeren yarı yapılandırılmış

⁸ HRW, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek" (Human Rights Watch, 2015); İBÜ, "Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri" (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, 2015); Y. Y. Özer, A. Komsuoğlu, ve Z. O. Ateşok, "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4, sy 37 (2016); Seta ve Theirworld, *Engelleri Aşmak: Türkiye'de Suriyeli Çocukları Okullandırmak*.

⁹ A. Yıldırım ve H. Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 10. Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016), 73.

¹⁰ Yıldırım ve Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 122.

¹¹ Bu illerin belirlenmesinde İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve AFAD adlı kurumlarının resmi verileri baz alınmıştır.

görüşme formu oluşturulmuştur. İlk dört soru cinsiyet, görev yapılan okulun adı, ili-ilçesi, kıdem bilgilerini ihtiva etmektedir. Diğer dört sorudan ilki dil engeli bağlamında Suriyeli çocukların okulda ve sınıfta karşılaştıkları sorunları tespit etmeye yöneliktir. İkinci soru Suriyeli çocukların yerli çocuklarla olan ilişkilerini, ne tür gerilimler/çatışmalar yaşadıklarını ortaya koymayı hedeflemiştir. Üçüncü soru ikinci soruyla bağlantılı olarak Suriyeli çocukların maruz kaldıkları etiketlenme, ötekileştirilme, şiddet vb. sorunları tespit etmeye yöneliktir. Son soru ise yukarıda yöneltilen sorular dışında öğretmenlerin ilave etmek istedikleri problemleri alanları belirlemeye yönelik genel bir sorudur. Hazırlanan görüşme formunun geçerlilik ve güvenilirliğini saptamak üzere konuyla ilgili uzman iki öğretim üyesinin değerlendirmesine sunulmuştur. Elde edilen geribildirimler neticesinde görüşme formuna son şekli verilmiştir, yasal izinler alınarak görüşmeler gerçekleştirilip veriler toplanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Nitel verileri analiz ederken kategori ve temaların tespit edilmesi sürecinde Nvivo 12.0 programı kullanılmıştır.

3. Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde, araştırmanın temel ve alt problemleri bağlamında elde edilen bulgulara ve yorumlarına yer verilmiştir. Öncelikle, veriler kodlanıp belirli kategori ve temalar altında tasnif edilmiştir. Katılımcıların, görüşlerini farklı cümlelerle ifade etmelerine rağmen birbirine benzer noktalara temas ettikleri görülmüştür. Bu nedenle katılımcıların tümünün ifadelerine tek tek yer vermek yerine, kategori ve temayı en iyi temsil edebilecek farklı katılımcı görüşleri aynen alıntılanmış, betimlenmiş ve ilgili literatür vasıtasıyla yorumlanmıştır.

3.1. Dil Engeliyle İlgili Sorunlar

Araştırmamıza katılan öğretmenlerden neredeyse tamamına yakını (48 öğretmen) Suriyeli çocukların devlet okullarında karşılaştıkları ilk ve en temel sorunun dil engeli olduğunu ifade etmiştir. Diğer bireyler ile iletişim kurmanın, akademik başarının ve toplumsal uyumun temel aracının dil olduğu düşünüldüğünde dil engeli hem Suriyeli çocuklar hem de yerli çocuklar ve öğretmenler açısından birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. İşte bu kategori altında da öğretmenler dil engeliyle ilgili olarak muhtelif sorunlara değinmiştir.

Öğretmenlerin bir kısmı, Suriyeli çocukların Türkçe konuşmakta zorlandıklarından ötürü hem Türk arkadaşlarıyla hem de öğretmenleriyle etkileşime girmekten kaçındıklarını ve bu durumun çeşitli problemlere yol açtığını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcıların bu temayla ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Suriyeli öğrencilerin intibak probleminin yalnızca dil probleminden kaynaklanmadığını belirtmekle beraber dil probleminin sebep olduğu çokça sorun var. Öğrenciler hem öğretmenlerle hem de sınıf arkadaşlarıyla anlaşma problemi yaşıyorlar. Sınıf arkadaşlarına entegre olmak yerine aynı dili konuştuğu ve aynı kültürün parçası olduğu diğer Suriyeli öğrencilerle birlikte olmaya başlıyor. Bu da zorunlu olarak gruplaşma sonucunu ortaya çıkarıyor. Sürekli birlikte olan Suriyeli

öğrenciler Türk öğrencilerle intibak kuramıyor ve aradaki bağ kopuyor.” (Ö12)

“Türkçe konuşmayı bilmeyenlerin durumu kötü; çünkü onlar kimin ne dediğini hiç anlamıyor, Suriyeli arkadaşları dışında da arkadaşları yok. Birbirlerinden hiç ayrılmak istemiyorlar. Aynı sınıflara yerleştirilmek istenince de ağlıyorlar.” (Ö18)

“Sınıf içinde ancak bütün sınıftan farklı bir dünyaları var. Çocukların ilk çocukluk çağlarındaki paralel oyun gibi. Paralel temas ve iletişim mevcut. Var ama yok gibi, bir var, bir yok gibi. Tabi Suriyeli öğrenciler de kendisi gibi dil bilmeyen diğer öğrencilerle vakit geçiriyor, bu da dil engelinin uzun sürmesinin başka bir etkeni. Teneffüste ve öğle saatlerinde Türkiyeli öğrencilerle iletişime geçtiklerini gözlemlemedim. Ya kendisi gibi Suriyeli olan öğrencilerle veya yalnız zaman geçiriyorlar.” (Ö25)

“Suriyeli öğrencilerin Türkçe’yi yeterli derecede bilmemesi okul içerisindeki günlük hayatlarını olumsuz etkiliyor. Bugüne kadar geçen sürede iletişimi başlatan hiç Suriyeli öğrencim olmadı. Genellikle öğretmenleriyle ve arkadaşlarıyla iletişim kurmaktan kaçınmakta, iletişim kurmaya çalıştığındaysa bu iletişim zayıf kalmakta. Suriyeli öğrencilerin Türkçe’yi yeterli derecede bilmemesi okul içerisindeki günlük hayatlarını olumsuz etkiliyor. Yine bir şeye ihtiyacı olduğunda bunu yeterli şekilde ifade edemedikleri için ihtiyaçları ya geç karşılanıyor ya da hiç karşılanmıyor. Bu iletişim güçlüğü sonucunda iletişim kuramayacağını anlayan Türk öğrenciler de Suriyeli öğrencilerle konuşmamayı tercih ediyorlar.” (Ö30)

Yukarıdaki görüşlerde de örnekleri görüleceği üzere, bazı öğretmenler dil engelinden ötürü Suriyeli çocukların kendi aralarında gruplaşarak Türkiyeli akranlarıyla iletişimlerini ya en az seviyeye indirdiklerini ya da hiç ilişki kurmadan sanki paralel bir evrende yaşadıklarını söylemişlerdir. Bu durum, Türkiyeli akranlarıyla arkadaşlık ilişkileri geliştirmelerini ve sosyalleşmelerini kısıtlamakla birlikte Türkçeyi de temel dil becerileri açısından geliştirmelerinin de önü tıkanmış olmaktadır. Ayrıca dil engeli Suriyeli çocukların Türkiyeli akranlarıyla birlikte yaşama kültürü oluşturmalarına da engel olmaktadır. Bu problem toplumsal entegrasyonun sağlanamamasına ve sosyal dışlanmaya sebebiyet vermektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Türkiye’de yaptığı bir araştırmada da görüşülen 11 yaşındaki Samir bu durumu doğrular nitelikte şunları söylemektedir¹²: “Suriye’de ancak ikinci sınıfı bitirmiştım. Halep’teki okulum bombalandığı için üçüncü sınıfa gidemedim. Lübnan’da da okula gitmedim. Burada devlet okuluna kaydolduğumda, dil problemi yüzünden okuldan hiç faydalanamadım. Kendimi dışlanmış hissettim. Diğer çocuklar benimle alay ediyorlardı ama ne dediklerini anlamıyordum. Öğretmenim bana karşı iyiydi ama birbirimizle anlaşamadığımız için sıkılıyor, usanıyordum.”

¹² HRW, “Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek”, 24.

Öğretmenlerin bazıları ise, Suriyeli çocukların dil engelinden dolayı eğitim-öğretim faaliyetlerinin verimli bir şekilde yürütülemediğini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Dil engeli öğretmenler ile de iletişim kurmalarına engel olmaktadır. Bu da öğretmenlerin öncelikle Suriyeli öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını anlamasını güçleştirmekte ve gereken eğitimi verebilmesine engel olmaktadır.” (Ö5)

“Öğretmenlerinin dilini anlayamayan Suriyeli öğrencilerle ders işlemek mümkün görünmemektedir. Derslerimde Suriyeli öğrencilerle tek tek ilgilenemedim. Onlar soru sormadılar. Ben de onlara soru sormadım. Bu durumla ben seçmeli Kuran derslerinde sık sık karşılaştım. Suriyeli öğrenciler Kuran-ı Kerim’i güzel bir şekilde okumaktadırlar; fakat öğretmenleriyle iletişim kuramadıkları için kapasitelerini açığa çıkaramamaktadırlar.” (Ö13)

“Suriyeli öğrenciler sınıftan tamamen kopuk bir şekilde zaman geçirmektedir. Türkçe bilmedikleri için öğretmenlerini ve arkadaşlarını anlamıyorlar, bu da onların sınıftan bağımsız hareket etmelerine sebep oluyor. Suriyeli öğrenciler dil bilmedikleri için el hareketleriyle söylenenleri yapıyorlar, sınıf arkadaşlarına uyum sağlamaya çalışıyorlar.” (Ö14)

“Öğrencinin bildiği soru ve cevaplara konuşurken kendisini rahat hissettirmedeği için cevap vermemeyi tercih ettirmektedir. Ayrıca öğrenci ile öğretmen arasında yaşanan yanlış anlamalara sebebiyet vermektedir. Bu sene Suriyeli öğrenci ile öğretmenimizin yaşadığı bir olayı örneklemek gerekirse öğretmenimiz okula gelen öğrencinin elini yüzünü yıkamadığını görüp lavaboya elini yüzünü yıkaması için öğrenciyi yönlendirmiştir. Öğrenci Türkçe bilmediği için bunu işaretlerle anlatmaya çalışmıştır. Fakat öğrenci dışarıya çıkıp yüzünü boya kalemleri ile çizip gelmiştir.” (Ö20)

“Öğretmenle nerdeyse hiç iletişim kurmuyorlar, ancak göz temasını da kaybetmiyorlar, dikkatli bir şekilde dinlemeye çalışıyorlar, dil bilseler sınıftaki diğer öğrencilerden daha başarılı olabilirler. Sınıftaki diğer öğrenciler onun dil bilmediğinin farkındalar, ona yardımcı olmak için öğretmenin ondan istediği bir şeyi bütün sınıf aynı anda anlatmaya çalışıyor, kızın söylediği bir kelime olursa, onu da öğretmene cümle ile açıklamaya çalışıyorlar, kendilerince yardım etme çabası.” (Ö25)

“Suriyeli bir tane öğrencim var. İyi derecede Türkçe konuşuyor ancak okuma yazma konusunda çok zayıf, çok istekli bir öğrencim ancak onunla fazla ilgilendiğimde diğer öğrenciler kıskanıyorlar ve bu da ister istemez sınıf içinde biraz sıkıntıya yol açıyor.” (Ö34)

“Suriyeli çocukların dil problemi derse katılımını etkilediğinden derse dikkat ve önem vermiyorlar.” (Ö38)

“Ben de sınıftaki Suriyeli öğrencimle iletişim konusunda oldukça sıkıntı yaşamaktayım. Özellikle Din Kültürü derslerinde yer alan konuların soyut olması da bu durumu daha da olumsuz etkiliyor. Öğrencimin konuşulani

anlayabilmesi için yavaş yavaş konuşmak gerekiyor. Hatta bazen aynı kelimeyi birkaç kere tekrar etmek gerekiyor. Bunun yanında konuşma esnasında kendisini de tam manasıyla ifade etmekte zorluk çekiyor. Bu öğrenciler sınıfta yalnızlaşmaya mahkûm hale gelmekte. Elimden geldiği kadar sınıfta yalnızlaşmasını engellemeye çalışsam da bu zamana kadar öğrencilerin tutumları ve yaşadıkları iletişim güçlüğü sebebiyle bunu tam manasıyla başaramadım. Malumunuz eğitimde geleneksel anlayışlar hâlâ devam etmekte. Ezberci eğitim anlayışıyla, daha çok anlatım yöntemini tercih ederek dersini yürütmeye çalışan öğretmenlerin kullandığı bu yöntem; yüksek oranda dinleme, dinlediğini anlayabilme ve ezberleme gibi gereklilikler doğurması itibariyle sınıfta konuşulan dilin iyi bilinmesinin önemi artmakta. Anlatım metodunun dili çok iyi bilen Türk öğrencilerde dahi bir süre sonra bıkkınlığa yol açtığı bilinmektedir. Hal böyle olunca dili çok da iyi bilmeyen bir öğrenciyi düşündüğümüzde derslerde sıkılması kuvvetle muhtemeldir. Bu da öğrencilerin akademik yaşantılarını sekteye uğratabilir. Bunun yanında derslerinde farklı yöntem ve metotları kullanmak isteyen öğretmenler de dili çok iyi bilmeyen Suriyeli öğrencilerimize ulaşmakta güçlük çekmekte. Örneğin derste bir tartışma ortamı başlattığımda dili iyi bilmeyen Suriyeli öğrencim kendisini ifade edememekte ve tartışılan konuyu anlayamamakta. Bu da öğrencinin kendisini sınıftan soyutlamasına yol açmakta.” (Ö30)

Yukarıdaki görüşlerde de örnekleri görüleceği üzere, bazı öğretmenler dil engelinden ötürü Suriyeli öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını tespit edemediklerini, Suriyeli çocukların Türkçe işlenen dersleri anlayamadıklarını ve ders içi etkinliklere katılamadıklarını, bu durumun onların derslerden sıkılmalarına neden olduğunu ve akademik başarılarını olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin dil engelinden ötürü mülteci çocuklara yeterli seviyede eğitim içeriği sağlamak zorlandıkları ve onların öğrenmelerini kolaylaştırma konusunda yeterli olamadıkları görülmektedir. Örneğin Ö30 kodlu katılımcının yukarıdaki söylediği hususlar çok önemlidir. Öğretmenlerin konu alanını iyi bilmeleri sahip oldukları malumatları öğrencilerine aktarabilecekleri anlamına gelmemektedir. Bu nedenle öğretmenlerin, öğretme bilgi ve becerisine sahip olmaları önemlidir. Öğretmenler eğitimden sadece öğretmenin anlatması ve öğrencilerin onu dinlemesini anlamamalıdır. Öğretmenlerin anlatılan konuyla ilgili değerli ve güzel olduğunu kabul ettikleri her ne malumat varsa öğrencilere aktarmak gibi bir düşünce içinde olmamaları gerekir. Onların, anlatım yöntemini gerektiğince ve ihtiyaç miktarınca doğru bir şekilde kullanmaları gerekir. Öğretmenlerin, öğrencileri bilgilerin doldurulacağı küpler gibi gören “ezberci ve nakilci” bir eğitim anlayışı yerine öğrenciyi aktif kılacak ve onların düşünmelerini sağlayacak muhtelif yöntem ve teknikleri kullanmaya yönelmeleri elzemdir. Fakat tüm bu yöntemlerin başarıyla uygulanabilmesi, dil engelinin ortadan kalkmasına bağlıdır. Zira öğrencilerin misafir oldukları ülkenin dilini bilme yeterliliği, mültecilerin aldıkları eğitimin kalitesinde belirleyici olmaktadır. Misafir oldukları

ülkenin dilini iyi öğrenen mülteci çocuklar hem misafir oldukları ülkeye daha iyi uyum sağlayabilir hem de akademik olarak daha başarılı olabilir.¹³

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu dil engeli nedeniyle Suriyeli çocukların çeşitli psiko-sosyal problemler yaşadıklarını ifade etmiştir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Öğretmenin dilini anlayamadığı için dersini de anlayamıyor ve anlayamadığı derste çocuk her geçen gün daha da yalnızlaşıyor.” (Ö12)

“Dil engeli akademik başarıyı etkilemekte yabancı uyruklu çocuklarda ümitsizliğe sebep olmaktadır. Suriyeli öğrencilerin dil problemi en başta çocukların öz güvenini kırmakta; öğretmeni ile sağlıklı bir iletişim kuramamasından dolayı başarıları düşmektedir.” (Ö10)

“Öğrencilerde dil sıkıntısı çok fazla. Okuma ve yazmada çok fazla sıkıntı yaşanıyor. Maalesef bu, öğrenme gücünü çekmelerine neden oluyor. Dil problemi derslere de yansıyor. Açıkçası birbiriyle ilişkilerini de olumsuz etkiliyor.” (Ö16)

“Türk öğrenciler kendisine bir şey söylemese bile ‘dersten hiçbir şey anlamıyorum’ diye ağlıyorlar.” (Ö18)

“Dil bilgisinin yetersizliği bariz şekilde akademik alanda olumsuz etki göstermektedir. Bunun sonucunda zaten öğrencide çekingenlik başlamaktadır.” (Ö19)

“Bu konudaki en önemli sorunun dil sorunu olduğunu düşünüyorum. Bu konuyu sizinle görüştüğümde diğer öğretmen arkadaşlar da yaşadığı sıkıntıları dile getirdiğinde diğer öğretmen arkadaşlar da yaşadığı sıkıntıları dile getirdiler. Çocukların eğitiminin verimli şekilde gerçekleşmediğinden, derslerde boş boş bakıp kendilerini dışlanmış hissettiklerinden, anlatılanları anlamadıklarından bahsettiler. Bu durumun öğrenciye olumsuz etkisi olduğu gibi biz öğretmenlere de etkisi var. Şahsen ben ders işlerken o öğrencilerin anlamadığı için anlamsız bakışlarından, kendilerini ortamda yabancı hissetmelerinden rahatsız oluyorum, üzülüyorum ve bu doğal olarak benim ders işleyişimi de etkiliyor. Onlara daha faydalı bir eğitim verebilmeyi gerçekleştirmek istesek de elimizden bir şey gelmemesi hem beni hem de diğer öğretmen arkadaşlarımı üzüyor.” (Ö26)

“Dil problemi çok büyük bir sorun. Öğrenci, öğretmenin anlattıklarını anlamadığından dolayı içine kapanıp okuldan soğuyor. Böyle olunca zeki bir öğrenci de olsa başarısız olup psikoloji olarak kendini rahatsız hissediyor ve burada diğer öğrencilerden ve öğretmenden ve okuldan kendini soyutlamasına zemin hazırlıyor.” (Ö45)

“Dokuz Suriyeli öğrencim var. Suriyeli öğrencilere verilen Türkçe eğitiminde altyapı kazanmış olanlar sınıf ve okul ortamında konuşma ve yazmalarını okula başladıkları günden itibaren çok çok geliştirdiler ama

¹³ Keyes EF ve Kane CF, “Belonging and Adapting: Mental Health of Bosnian Refugees Living in the United States”, *Issues in Mental Health Nursing* 25, sy 8 (2004): 809-31.

hiçbir altyapısı olmayan öğrenciler için okul ve sınıf ortamı işkenceye dönüştü, ders esnasında hiçbir şey anlamadığını beden diliyle ifade eden öğrencilerin ders boyu ağladığını gözlemledim.” (Ö9)

“Dil engeli olumsuz etkilemektedir. Dilimizi yeterince bilmeyen Suriyeli öğrenciler öğretmenlerle iletişim kuramamaktadır. Çocuklar bir sorunları olduğunda veya kendilerini mutlu eden bir şey yaşadıklarında bunu paylaşamıyorlar.” (Ö49)

“Suriyeli çocukların dil engeli aslında birçok problemin kaynağını teşkil ediyor. Suriyeli çocuklar kendilerini ifade edemediği için ya agresif ve uyumsuz davranıyorlar ya da tam tersi tamamen sessizliğe bürünüp, tüm iletişimi kesiyorlar.” (Ö35)

Yukarıdaki görüşlerde de örnekleri görüleceği üzere, dil engeli sebebiyle Suriyeli öğrencilerde ümitsizlik, kendini yalnız hissetme, çekingenlik, öğrenme güçlüğü, ağlama krizleri, içine kapanıp okuldan soğuma, agresiflik vb. psiko-sosyal problemlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Daha da vahimi bazı öğrencilerin yaşadıkları bu psikolojik problemleri dil engeli sebebiyle öğretmenleriyle dahi paylaşamadıkları ve bu nedenle bazı çocukların okulda yaşadığı sorunların çözümsüz kalmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

Savaş ve travma süreçlerini yaşamış öğrenciler dil engelinden ötürü psiko-sosyal problemlerini sınıf ortamında öğretmeniyle paylaşamayabilir. Böyle durumlarda öğretmen öğrencileriyle karşılıklı güvene ve saygıya dayalı ilişki kurabilmelidir. Tüm bunlardan önce öğretmen, her öğrenciyi bireysel olarak tanımalı, onlara gerçekten kulak vermeli ve yardım etmelidir. Öğrenciler için güzel şeyler yapmak, onların meseleleriyle hemhal olmak, onların savaş ve travma tecrübelerine kulak vermek, anlayış göstermek, onların dilini ve dünyasını tanımak vb. yollarla öğrencilerin öğretmen tarafından gerçekten umursandığını öğrencilere hissettirmesi gerekir.¹⁴ Bu yaklaşım öğrencinin öğretmene güven duymasına ve öğretmeniyle yaşadığı psiko-sosyal sorunlarını paylaşmasına, çocukların okula devam etmesine, okula ve derslere karşı tutumunun olumlu olmasına katkı sağlayabilir; böylece Suriyeli çocukların kayıp bir nesil olmalarının önüne geçilmiş olunacaktır.¹⁵

Bir kısım öğretmen ise dil engeli sebebiyle ölçme-değerlendirme sürecinde çeşitli problemlerle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Dil engeli şöyle, en çok yazılılarda sıkıntı oluyor çocuk anlamadığı için yazılı kâğıdını boş veriyor, çoktan seçmeli yazılılarda şıklar işaretleniyor fakat yazı yazılan kısımlar boş oluyor.” (Ö6)

¹⁴ Muhammed Esat Altıntaş, “Tepkisel ve Gelişimsel Sınıf Yönetimi Modellerinin Ahlak Eğitimiyle İlişkisi”, *Bilimname* 30/1 (2016): 207-221.

¹⁵ ERG, “Çocukların Gözünden Okulda Yaşam Araştırma Raporu” (İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi, Sabancı Üniversitesi, 2016).

“Dil yetersizliğinden dolayı bu öğrencileri değerlendirmemiz gerçekten çok zor. Sınıftakilerle eşit düzeyde değiller, ama aynı ölçekte değerlendirme yapmak zorundayız. Yazılıda okuma ve yazma çok zayıf olduğu için hiç yapamıyorlar.” (Ö28)

“Öğrencilerin birkaçı dışında hiçbiri Türkçe bilmiyor. Yazılı yaptım, Türkçeyi iyi bilmedikleri için yazma işleminde ayrı zorlanıyorlar zaten iki ders saatini vereceğimi, kopya çekmelerine gerek olmadığını hep tekrar ettim ve yapabilecekleri sorular olduğunu söyledim. Tedirgin olmamaları için de masaya geçtim yaklaşık olarak 15-20 dakika sonra bir gezeyim yapabiliyorlar mı dedim çoğunun kâğıdı boş, yüzde doksanı kopya çekme çabası içerisindeydi. İlk önce sadece uyardım, doğru olmadığı konusunda ikinci adımda çekenlerin kâğıdını aldım sayılar iyice artınca hepsininkini topladım birkaç tanesi bağırmağa başladı ‘bize zulmediyorsun’ diyerek o an beynimden vurulmuşa döndüm. Zulmediyorsunuz ne demek ya, hala unutamiyorum söyleyiş şeklini. Sonra sordum ‘ne yaptım, senin için zulüm ne?’ kendisinin çok yavaş yazdığını söylediğim saatte alacak olsaydım, hepsini yapabileceğini ifade etti. Türkçe bilen arkadaşının yardımıyla hak verdim, bir taraftan arkadaşlarının yaptıklarının yanlışlığını ifade etmeye çalıştım, ama öğrencimin umurunda olmadı sonra kâğıdına baktım, soruların hepsine cevap vermiş, meğerse yanındaki arkadaşına yardımcı olmak için zaman kazanmaya çalışmış, yanındaki aynı cümleleri yarım bırakmış, ben kâğıdı alınca. Teneffüste olayı düşündüm çocukların kendilerini savunma şekli birbirlerine yardım için (onların nezdinde) kavga çıkaracak duruma gelmeleri, karşıdaki kişinin hocanın saygınlığı onlar için çok farklı.” (Ö29)

“Bizim okulda bulunan Suriyeli çocukların bir kısmı kendini ifade edebilecek kadar Türkçe konuşabilmekte. Bir kısmı ise sadece konuşulanları anlıyor, konuşamıyor. Hal böyle olunca derslerinde başarı gösteremiyorlar. Türkçeyi anlayıp konuşabilseler de yazıp okuyamadıklarından sınav sorularını okuyamadıklarından ve yazamadıklarından sınavlar kötü sonuçlanıyor. Her dersin öğretmeni hassasiyet gösteremiyor bazıları sözlü sınav yapıp yardımcı olmaya çalışıyor, bazıları ise yazılı yapmaları gerektiğini bildirip yazılı sınav yapıyor.” (Ö32)

“Okula ilk geldiklerinde dil evet önemli bir sorun, bu süreçte maalesef öğretim sürecine katılmıyorlar. En büyük sorun yazılılarda ve not kısmında yaşanıyor, buna da ben şöyle çözüm getirdim. Diğer öğrenciler sınav olurken Suriyeli öğrencimi yanıma alıyorum, ona soruları ben yöneltip kâğıdına onun verdiği cevapları ben yazıyorum.” (Ö36)

Yukarıdaki görüşlerde de örnekleri görüleceği üzere, öğretmenler dil engelinden ötürü Suriyeli öğrencilerin yazılı sorularını boş bıraktıkları, düşük not aldıklarını, Türkiyeli öğrencilerle eşit düzeyde ölçme-değerlendirme yapmakta zorlandıklarını, kopya çekme problemleri yaşandığını ifade etmişlerdir. Okullara devam eden Suriyeli öğrenciler dil engeli nedeniyle yaşadıkları ülkedeki diğer

akranlarından daha başarısız olma veya düşük not alma konusunda her zaman daha çok risk altındadır.¹⁶

3.2. Toplumsal Uyumla İlgili Sorunlar

Araştırmaya katılan öğretmenlerin yarısına yakını (24 öğretmen) Suriyeli çocukların toplumsal uyum bağlamında çeşitli sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmiştir.

3.2.1. Etiketlenme

16 öğretmen Suriyeli çocukların etiketlenerek dışlandıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Sınıfın birinde çocuklar birbirlerine ‘Suriyeli’ diye çağırıyor; yani bunu bir hakaret olarak etiketleme ifadesi olarak birbirlerine kullanıyorlardı.” (Ö23)

“Eğer Suriyeli öğrenciler Araplarsa çocuklar ‘Arap, Arap, Arap’ diye dalga geçiyorlar ve burada ‘Arap’ kelimesinin küfür olduğunu düşünüyorlar. Sadece Suriye’den gelen Araplar değil Türk vatandaşı olan Araplar da aynı muamele ile karşılaşılıyor, burada çocuk Arap arkadaşı ile aynı sırada oturmak bile istemiyor.” (Ö40)

“İki öğrencim var Suriyeli. Bunlar Türkmen. Türkçe bilmelerinden ötürü pek bir zorlukla karşılaşmadılar. Fakat genel bir algı olarak, yani Suriyelilerin Türkmen, Kürt ya da Arap olmalarından bağımsız olarak, Suriyelilik kimliği üzerinden dışlandıkları bir gerçek. Benim öğrencilerim Türkmen olmalarına rağmen, Türkçe’ye hâkim olmalarına rağmen, Suriyeli damgasıyla yaşıyorlar. Hele Türkçesi zayıf olan Arap Suriyelilerin daha vahim bir dışlanma yaşadıkları söylenebilir. En büyük şikâyetleri, diğer öğrencilerin kendilerini ‘Suriyeli’ diyerek dışlamaları. Bu şikâyeti çok işitiyorum. Öğretmenim, diyorlar, şu bana Suriyeli diyor. ‘Suriyeli’ ifadesini, Türkiyeli öğrenciler, bir aşağılama ifadesi olarak kullanıyor. Malum Suriyelilik kimliği dezavantajlı bir konumda ve öğrenciler de bunu bir aşağılama-etiketleme aracı olarak kullanıyor. Suriyeli öğrenciler de kendilerini dışlanmış hissediyor ve bir eziklik yaşıyorlar.” (Ö39)

“Öncelikle en büyük sorunumuz Türk öğrenciler kesinlikle onların isimlerini öğrenmiyorlar, hepsine de ‘Suriyeli’ diye hitap ediyorlar ne zaman olumsuz bir durum olsa suçları olsa da olmasa da onları suçluyorlar.” (Ö28)

“Temiz, ahlaklı ve gururlu bir öğrencimdir Nur. Diğer arkadaşlarıyla bir problem yaşadığına şahit olmadım. Yalnız tenefüslerde ikili konuşmalarımızda okulda bazı kendini bilmezlerin kendilerini gördüklerinde ‘Suriy suriy’ şeklinde alaya almaları ciddi manada kendisini üzmüş. Bana ifade ettiği; ‘Hocam Suriye’li olmak suç mu? Bizim

¹⁶ Selcuk R. Sirin ve L.R. Sirin, “The Educational and Mental Health Needs of Syrian Refugee Children” (Washington, DC: Migration Policy Institute, 2015), 9.

de vatanımız vardı ama savaş çıkınca gelmek zorunda kaldık.' sözleri beni de gerçekten yaralamıştı." (Ö4)

"Sınıftaki Suriyeliler bazı zamanlar diğer öğrenciler tarafından ayrımcılığa maruz kalıyorlar. Bu daha çok öğrenciler kavga ettiyse ya da anlamadıysalar görünür oluyor. Öğrenciler daha çok Suriyeli öğrencileri 'Suriyeli', 'pis Suriyeli' gibi nitelendirmelerle aşağılıyor, dışlıyor. Bu durumda Suriyeli öğrenci, Suriyeli kimliğinin kötü olmadığını bildiği halde diğer öğrencilerin bunu bir aşağılama olarak kullanmalarından ötürü durumu öğretmene 'öğretmenim bana Suriyeli dedi' diye şeklinde şikâyetle bulunabiliyor." (Ö42)

"Dolaylı şöyle bir olaya şahit oldum: Arapça dersinde kitapta sekizinci sınıfta Suriyeli kelimesinin tekil ve çoğulu yazılı idi, ben tercümesini söylerken hemen bir öğrencim 'iiii Suriyeli' diyerek kurşun kalem ile hemen o kelimeyi karalamaya başladı. Kin veya nefret ifadesi." (Ö6)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere, bazı yerli öğrencilerin Arap, Suriyeli, Suriy vb. etiketlerini Suriyeli öğrencilere karşı bir hakaret, aşağılama aracı olarak kullanarak onları dışladıkları görülmektedir. Benzer şekilde İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün¹⁷ yaptığı bir araştırmada da Suriye geçici eğitim merkezinde okul ücretlerinin pahalı olduğu gerekçesiyle kızını mahalledeki devlet okuluna nakil ettirmek üzere olan Suriyeli bir Türkmen anne, devlet okuluna gidecek olan kızının eğitimiyle ilgili en büyük endişesini şu şekilde aktarmaktadır: "Okul değişikliği bazı yönlerden zor olacak çünkü Türkiyeli çocukların Suriyeli çocuklarla derdi var – sokaklarda bile onlarla alay ediyor, 'Suriyeli, Suriyeli' diye bağıyorlar. Kızım Türkçe konuşuyor, çünkü biz Türkmeniz, ama ben yine de endişeleniyorum." Genelde göçlerin ardından göç edenin kimliğinin kriminalize edilmesi ya da kötücülleştirilmesi olgusunda görüldüğü gibi Suriyelilik kimliğinin de dezavantajlı bir konumda olduğu ve yerli öğrencilerin de bunu bir aşağılama-etiketleme aracı olarak kullandıkları anlaşılmaktadır.

3.2.2. Ötekileştirilme

14 öğretmen yerli öğrencilerin ve hatta öğretmenlerin önyargılarından ötürü Suriyeli çocuklara yönelik ırkçılık düzeyine varan dışlama, ötekileştirme ve suçlamalar yaptıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

Öğrencilerin önyargılarına örnek olarak 8. Sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde zekâtla ilgili kısa cevaplı bir soru sordum. Soru: Kimlere zekât verilemez? Cevap olarak bazı öğrenciler Suriyeliler yazmışlar. Suriyelilere genel bakış ırkçılık düzeyine yaklaşan bir dışlama, ötekileştirme şeklinde kendini gösteriyor." (Ö25)

¹⁷ HRW, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek", 35.

"İlkokul dörtlere de ders veriyorum sınıfta yaşı büyük ve Suriyeli olan bir öğrencim var. Birkaç öğrencinin o kıza 'sen çok pıssın, siz geldiniz, her şeyimiz altüst oldu, siz iyi değilsiniz' dediğini duydum ve hiç beklemediğim bir öğrencimdi, çok şaşırdım." (Ö29)

"En çok duyduğum çocuklar şikâyet ederken Suriyeliler bize küfretti diyor, ne dedi diyorum, bilmiyorum ama küfretti sanırım diyor, yani tamamen önyargıdan kaynaklanan bir problem." (Ö38)

"Gerek bazı hocalar gerekse arkadaşları tarafından 'bu kız çok zeki ama kolayına kaçıyor, Suriyeli bu durumunu kendince kullanıyor, o yüzden orada kalıp ülkelerini hep beraber korumak yerine kaçıp buraya geldiler' gibi görüşler belirtenlerle muhatap kendisi. Kendisi de emaneten burada bulunuyormuş gibi bir hâl içerisinde." (Ö19)

"Öğretmenlerde 'bu öğrencilerimize karşı zaten bir şey öğrenemez', 'konuşulanları anlamıyor', 'bu öğrencilerin burada olması doğru değil.' gibi bir takım olumsuz sonuçlar doğurabilecek anlayışların, önyargıların oluşmaya başladığını gözlemlemekteyim. Okulda açık açık ötekileştirici söylemler yoğun olmasa da fiilen bu öğrenciler aynı okulda bulunan Türk öğrencilerden ayrı tutulmaktalar. Özellikle Gaziantep gibi Suriyeli vatandaşların yoğun olarak yaşadığı yerlerdeki olumsuz 'Suriyeli' algısı da gerek öğretmenler gerekse öğrenciler arasında okulda bulunan Suriye vatandaşı öğrencilere karşı bir önyargı oluşturmakta." (Ö30)

"Hırsızlık olayı olduğunda direk Suriyeli öğrencileri işaret ediyorlar. Çoğu zaman durumun iç yüzü açığa çıksa bile yine de tutumlarında bir değişiklik olmuyor. Geçen bir tanesini hırsızlık yaptı diye şikâyet eden öğrenci onu daha önce başkasının bahçesindeki odunlarını çalarken gördüğünü iddia etti ki bu tür söylentiler çok çabuk yayılıyor ve o kötü etiketi alan öğrenci ciddi anlamda dışlanıyor." (Ö38)

"Bizim öğrencilerimiz okulda bir şey unuttuğunda ertesi gün bulamadıklarını ve bunu Suriyeli öğrencilerin aldıklarını söylüyorlar." (Ö17)

"Ahmet derste vatan veya savaşla ilgili konular geçtiğinde çok üzülüyor. Genel olarak arkadaşlarının konuşmaları onu ve diğerlerini suçlayıcı tarzda "neden ülkelerinde kalıp savaşmadılar?" oluyor. Bu konuşmalar sırasında Ahmet daha çok üzülüp kafasını önüne eğiyor. En ufak bir tartışmada suçlu (!) Ahmet olabiliyor. Arkadaşları çoğu etkinlikte onunla grup olmak istemiyor 'o bilmiyor, yapamaz' diye dışlıyorlar." (Ö18)

"Öğrencilerin 'kötü niyet taşımadan' dahi göstermiş oldukları 'bizden farklısın' mesajı onların hep misafir ve temkinlilik hissine kapılmalarına sebep oluyor. Gerek idare gerek öğretmen ve öğrenciler, 'farklı' olduğunu öğrenciye hissettirdiği an o öğrencimiz de hep olumsuz sayılacak tepkiler oluştu. Geçtiğimiz hafta dersimde kendisinin itikadi temelli olarak abdestle yapılan ibadetlerle ilgili amelinde biraz farklı görüşte olduğunu fark ettim. Fakat tek fark eden ben değildim. Bu sebeple arkadaşları kendilerinden farklı bir inanışa üstelik sadece bir konuda farklılığa rastladıkları zaman Tesnim'i ayıplarcasına bakıp tavır aldılar o an. 'Bu da yapılır mı, zaten onlar farklı inanmış, eşarp yapışları da farklı' gibi

konuşmalara sesiz de olsa şahit oldum. İlk zamanlar eşarp stilini farklı yaptığı için kendisi gariysendi ve zamanla arkadaşları kendilerince örtü şeklini öğrettiler ve Tesnim de artık kendilerinden' oldu görünüş olarak.” (Ö19)

“Suriyeli öğrenciler yanlış kullandıkları Türkçe bir kelime, farklı bir kıyafet giymiş olma, başörtülerini farklı yapmış olma gibi nedenlerle alay konusu olabilmekte.” (Ö35)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere, yerli öğrencilerin yanı sıra öğretmen ve okul idarecilerinin de etnisiteye dayalı önyargılarından söz etmek mümkündür. Bazı öğretmenler yerli öğrencilerin kültürel farklılığa vurgu yaparak Suriyeli çocukları ötekileştirdikleri ve Suriyelilerin varlığını “sorun” olarak nitelendirdiklerini ifade etmişlerdir. Yerli öğrencilerin Suriyeli akranlarına yönelik kimi zaman nefret söylemlerini rahatça ifade edebildiği görülmektedir. Ön yargılar nedeniyle Suriyeli arkadaşlarını “savaştan kaçan”, “kolaya kaçan”, “pis”, “hırsız”, “dilenci” insanlar görme eğilimi dikkat çekmektedir. Belli bir etnik gruba karşı oluşmuş önyargı, hırsızlık gibi her türlü olumsuz durumu o etnik grupla özdeşleştirmekle sonuçlanabilmektedir. Örneğin yukarıdaki öğretmen görüşlerinin bazılarında da örnekleri görüleceği üzere bir hırsızlık hadisesi olduğunda hem toplumda hem de toplumun küçük ölçekli yansıması olan okulda önyargılara dayalı olarak derhal Suriyeliler suçlanabilmektedir.

Kültürel ön yargılar ayrımcılıkla ve ötekileştirmeye sonuçlanabilir. Bunun sonucunda bilmedikleri bir dil ve kültürel değişimle başa çıkmaya çalışan mülteci çocuklar aynı zamanda negatif tutumlarla da başa çıkmak zorunda kalmaktadırlar. Yapılan bir araştırmada ayrımcılık ve ötekileştirme, mülteci çocukların buldukları topluma uyum sağlamalarının önündeki en büyük engeldir. Ön yargı ve ayrımcılık kurbanları, kendilik algıları, sosyal etkileşimleri, motivasyonları ve akademik başarıları üzerinde uzun süren olumsuz etkilere maruz kalmaktadır. Mülteci çocuklar için ayrımcılık ve önyargı yeni geldikleri topluma uyum sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu durum onların yaşadıkları travma ve yas süreçlerini atlatmalarını da zorlaştırmaktadır.¹⁸

3.2.3. Şiddete Uğrama

13 öğretmen çeşitli nedenlerden ötürü okullarda Suriyeli öğrencilerle yerli öğrenciler arasında kavga ve çatışmaların yaşandığını, hatta öğretmen ve idarecilerin de bu çocuklara psikolojik ve fiziksel şiddet uyguladıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Bazı Türk öğrenciler tarafından ‘ülkelerini bırakıp kaçma, korkaklık, hırsızlık, dilencilik’ gibi konularda sataşmalara maruz kalmaktalar. Hatta ağlama krizi ile okul idaresine koşan Suriyeli bir öğrenciye şahit olduk.”

¹⁸ J. L. McBrien, “Educational Needs and Barriers for Refugee Students in the United States: A Review of the Literature”, *Review of Educational Research* 75/3 (2005): 330.

Etrafını sararak 'Halep bom bom' gibi kendi dillerince o çocuğu korkutup ağlatmışlar." (Ö35)

"Türkiyeli öğrencilerin Suriyeli öğrencilerle sınıfta olan ilişkileri hemen hemen her ders ve teneffüslerle kavga ve çatışmalarla geçmektedir. Derslerde aynı sıralara dahi oturmak istemiyorlar. Sınav kâğıdı verdiğimizde biz onlarınkini yaparız nasıl olsa anlamıyorlar ya da kafadan 45 verin geçsinler diye alaya almaktadırlar." (Ö14)

"Suriyeli öğrenciler daha çok çekingen ve akranlarıyla yakın ilişki kurmakta güçlük yaşamaktadır. Bunun yanında yerli öğrencilerin bazı konularda yaşanan ufak sıkıntıları çatışmaya ve kavgaya dönüştürdüğü görülmüştür." (Ö20)

"Suriyeli öğrenciler zaten yaşadıkları olaylardan ve kendilerini tam ifade edemediklerinden dolayı daha agresif ve daha duygusallar, her an sınıfta konuşulan konularda bunlar göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlara dikkat edilmediği zaman öğrenciler arasında gerilim çıkmakta. Bazı Türkiyeli öğrenciler maalesef bunu yapıyor. Suriyeli çocukları dışlayıp onlara sataşıyorlar. Mesela bir gün Türkiyeli öğrenciler Suriyeli öğrencilerin savaş konusundaki hassasiyetlerini gözetmeden savaşla ilgili konuşmalar yapıp Suriyeli öğrencileri tahrik etmiş ve bu sataşma sonucu baya büyük bir tartışma çıkmıştı." (Ö32)

"Türk öğrencilerle fazla samimi ve bireysel dostluklar kuramıyorlar. Bu durumda Suriye'den gelen çocukların yaşadıkları sıkıntılardan dolayı iyice kendi içlerine kapanmaları ve azınlık psikolojisi etkili sanırım. Dışlandığı için saldırganlaşan Suriyeli öğrenciler var. Okulumuzda bir kız öğrenci kendini diğer arkadaşlarına şiddet uygulayarak ifade ediyor. Ötekileştirme, marjinalleşmeye yol açıyor ki bu çocukta çok somut. Kendisine karşı söylenen en ufak bir hareket, bakış ya da sözde akranlarını döverek karşılık veriyor. Suriyeli çocuklar genelde kendi aralarında grup kurarak arkadaşlık yapıyorlar. Kendi aralarında bu şekilde grup oluşturmaları da Türk öğrenciler tarafından bir tehdit kabul edildiği için onlara karşı daha saldırgan ve anlayışsız davranmalarına yol açıyor." (Ö35)

"On yaşında bir kız çocuğu Suriyeli öğrencimi oyununa almıyor, kavga çıkınca vuruyor ve kötü sözlerini saymıyorum bile. On yaşındaki bir çocuk neden nasıl bu kadar kızgın olabilir, anlam veremiyorum." (Ö29)

"Maalesef yerli öğrenciler çok hazmedemiyor onları. 2 veya 3 tane burnu kanamalı kavga oldu bu yüzden, üst sınıftaki öğrenciler bir hareketini, yanlış bakışını bekliyorlar Suriyeli öğrencilerin. Sınıf da bir olay olay/gürültü/ses onlardan biliniyor." (Ö6)

"Suriyeli çocuklar Türkler arasına alsa oynamak istiyor belli ama bizimkiler oyun konusunda da dışlayıcı bir tavır takınıyor. Evet, dalga geçtiklerini çoğu kez gözlemledim. Başörtülerini çekiyorlar, teneffüslerde ve hakaret içeren sözlerle hitap ediyorlar. Burası bizim ülkemiz gidin buradan gibi kovma tarzında konuşmalar çok oluyor. Şiddet maalesef var. Suriyeliyse dövebiliriz mantığı var. Geçen öğrencimin sorduğu soruyu

aynen yazıyorum: Ülkelerinden kaçıp gelen Suriyelileri dövsek, günah olur mu?” (Ö38)

“Sınıfımda iki Suriyeli öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrenciler çoğu zaman sınıf arkadaşlarıyla problemsiz iletişim kurup oyun oynayabiliyorlar. Fakat bazı zamanlar bu durum gerilim ve çatışmalarla ihlal edilebiliyor.” (Ö42)

“Genellikle Suriyeli çocuklar çoğunluk olan Türkiyeli çocuklar ve öğretmenler tarafından dışlanmaktadır. 5. sınıfın benim dersimden sonra Temel dini bilgiler dersi varmış. Bu dersin hocası benim gibi yeni mezun. İlahiyat fakültesinden mezun olmuş. Pedagojik formasyonu son sene almış. O sınıfa yeni gelen Ömer’i gürültü yapıyor diye o gün dövmüş ve sınıftan dışarı atmış. Sınıfın yakınında müdür yardımcısının odası olduğu için duruma müdür yardımcısı müdahale etmiş. Çocuğu o da dövmüş ve okuldan evine göndermiş. Bu olayı o öğretmen arkadaş öğretmenler odasında iyi bir şey yapmış gibi aynen anlattı. Ben duyunca şok oldum. Öğretmen arkadaşına güzel bir üslupla ‘hocam keşke böyle yapmasaydın.’ dedim ama arkadaş yaptığının doğru olduğu konusunda oldukça ısrarcıydı. Çocuk adına üzuldüm. Çünkü bu olay belki de onun dünyasında tafisi zor bir tahrifat yaptı. Bilemiyorum.” (Ö13)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere, mülteci çocukların yaşadıkları travmatik durumun hem yerli öğrenciler hem de öğretmenler tarafından anlaşılabilmesi, okul toplumunda kabul görmemeleri, kendilerini Türkçe olarak ifade edememeleri, yerli öğrencilerin alay etme, fiziksel ve duygusal şiddet vb. yollarla Suriyeli çocukları dışlamalarının ciddi gerilimlere yol açmaya başladığı görülmektedir. Hatta bu sorunları çözmesi gereken bazı öğretmen ve idarecilerin de mülteci çocuklara karşı fiziksel ve psikolojik şiddete başvurdukları anlaşılmaktadır.

UNHCR tarafından Türkiye’de devlet okuluna devam eden Suriyeli çocukların eğitimiyle ilgili yapılan bir araştırmada da Suriyeli çocuklara yönelik akran zorbalığının okullarda karşılaşılan en ciddi problem olduğu ifade edilmektedir¹⁹. Türkiyeli çocukların Suriyeli çocuklara ırk, milliyet ve fiziksel özelliklerine (başörtüsü giyme vb.) yönelik sözel ve fiziksel saldırıların şeklinde gerçekleşen dışlayıcı tavırların, Suriyeli öğrencilerin okula devam etmekten soğuttuğu tespit edilmiştir. Suriyeli çocuklar zorbalık olaylarını, okul yönetimlerine bildirdikleri halde onların gerekli önlemleri almadığı, bu sebeple zorbalık olaylarının devam ettiği ifade edilmektedir. Benzer zorbalık eylemlerinin öğretmenler ve okul yöneticileri tarafından Suriyeli çocuklara yapıldığı öne sürülmektedir. Bu durumun devlet okuluna kaydolmak isteyen çocukların kararını olumsuz etkilediği gibi halen devlet okuluna devam eden çocukların okulu terk etmesine zemin hazırladığı belirtilmektedir.²⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Türkiye’de yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına göre de çocuklarına yönelik artan fiziksel ve duygusal zorbalıklardan ötürü bazı Suriyeli ebeveynler çocuklarını

¹⁹ UNHCR, “Age, Gender And Diversity- Turkey 2015 Report”, 2015, 8.

²⁰ UNHCR, “Age, Gender And Diversity- Turkey 2015 Report”, 2015, 8.

devlet okullarına göndermenin güvenli olup olmadığını sorgulamaktadırlar.²¹ Açık Toplum Vakfı tarafından hazırlanan bir raporda üst düzey bir MEB yetkilisi bu problemin sebeplerine ilişkin olarak şunları söylemektedir:²² “Bu çocuklara 5 yıldır Türkçe öğretmedik. Hepsi travmalı. Öğretmenlerimiz de gereken esnekliği gösteremedi. Suriyeli çocuklarla çalışan Türk öğretmenlerin de psikososyal destek alması ya da en azından bir şekilde eğitimden geçmesi gerekir.”

Mülteci çocuklarda iç savaşın getirdiği çaresizlik ve ruhsal yıkım eklenince psikolojik açıdan kırılan bir topluluk ortaya çıkmıştır. Mülteci çocukların fiziksel ve duygusal şiddete maruz kalması onların kendilerini daha az yeterli veya yetersiz hissetmelerine, çevrelerinden korku duymalarına ve özellikle travma sonrası stres bozukluklarının daha da artmasına neden olabilir. Nitekim yapılan bazı araştırmalarda akran zorbalığı yaşayan kişilerin depresyon, anksiyete gibi psikolojik problemler yaşadıkları, intihar eğilimlerinin yüksek ve benlik saygılarının düşük olduğu tespit edilmiştir.²³ Ayrıca bu durum onların akademik başarılarını da olumsuz etkileyebilir ve okula devam etmemelerine de neden olabilir.²⁴ Kayıp ve travmalarla başa çıkmaya çalışan çocukların okuldaki akademik çalışmalarına yoğunlaşabilmeleri için öncelikle psikolojik destek almalarına ihtiyaç vardır. Bu sebeple öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin bu konuda farkındalık sahibi olmaları ve Suriyeli çocukların zorbalığın herhangi bir türü deneyimlemelerine asla fırsat vermemeleri gerekir. Zira çocuk okulda güvenli bir ortamda bulunduğunu düşündüğü zaman onun yaşam kalitesi ve memnuniyeti de bu durumdan pozitif etkilenecektir.²⁵

3.2.4. Türk Ailelerinin Olumsuz Tutumları

13 öğretmen, Türkiyeli ailelerin Suriyeli sığınmacılara karşı olumsuz tutumlarını kendi çocuklarına yansıttıklarını ve bu durumun da okul ortamında Suriyeli çocuklara zaman zaman olumsuz yansıdığını ifade etmişlerdir. Katılımcı bazı öğretmenler bu durumu şu şekilde dile getirmektedirler:

“Uyum sıkıntısı olduğu doğrudur, yalnız bu Türk ailelerin tutumlarından, Suriyeli çocuklara bakışından kaynaklanıyor, bence çocuklar da büyüklerinden gördüklerini uyguluyorlar.” (Ö28)

²¹ HRW, “Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek”, 36.

²² Heyse Kaya, *Kayıp Neslin Eşiğinde* (İstanbul: Açık Toplum Vakfı, 2016), 10.

²³ E. Kapçı, “İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 37/1 (2004): 1-13; K. Rigby, “Addressing bullying in schools: Theory and Practice”, *Australian Institute of Criminology Trends and Issues* 259 (2003): 1-5; E. Roland, “Aggression, depression, and bullying others”, *Aggressive Behavior* 28/3 (2002): 198-206.

²⁴ Bülent Aras ve Salih Yasun, *The Educational Opportunities and Challenges Of Syrian Refugee Students in Turkey: Temporary Education Centers and Beyond* (İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2016), 17.

²⁵ Uyan-Semerci ve Erdoğan, “Türkiye’de Çocukların Gözünden Çocuğun İyi Olma Hali Alanlarının Ve Göstergelerinin Tanımlanması Ve Değerlendirilmesi”, 6.

“Okuldaki bazı öğrencilerin ve bölge halkının Suriyeli insanlara karşı önyargısı var bu da hem Suriyeli aileleri hem de öğrencileri olumsuz etkiliyor.” (Ö25)

“Bu insanlarla ilgili Türk aile ortamındaki olumsuz yaklaşımlar fikirler, sosyal hayat, tv haberleri vs. kaynaklı önyargılar etkisiyle misafir çocukların okul ortamında dışlanmışlık psikolojisi yaşamaları uyum sürecini zorlaştırmaktadır.” (Ö33)

“Aile veya sosyal çevrenin fikirlerine göre hareket eden Türk öğrenciler de Suriyeli öğrencilere karşı daha isteksiz yaklaşıyorlar.” (Ö12)

“Büyük sınıflardaki bazı öğrenciler ailelerinin etkisiyle Suriyelileri istemediklerini mülteci arkadaşlarının suratına aleni söylüyorlar, bu da ilişkilerini sarsıyor.” (Ö2)

“Temel sorunlardan birisi de bu bölgede Suriyeli ailelerin çok sayıda olması, bölgede yaşanan olayların içinde Suriyelilerin de olması o mahallenin kendi sakinleri tarafından Suriyelilere karşı olumsuz bir tavır alınmasına sebep olmuş. Dönemin başında Suriyeli öğrenciler henüz aramıza katılmadan önce sınıf içinde bu konuyla ilgili Türk öğrencilerle yaptığım derslerde bu olumsuz bakışın hiçte azımsanmayacak derecede olduğu ve 5. sınıf düzeyinde ki çocukların bile bu tavrı aldığını görmem mümkün oldu. Onlara Muhacir-Ensar kardeşliğini, bütün Müslümanların kardeş olduğunu örneklerle anlatmaya çalışsam da mahallede yaşanan bazı olaylar çocukların olumsuz bakışını çokta değiştirmiyor.” (Ö26)

“Öğrenci-öğrenci ilişkisine gelecek olursak Suriye'deki öğrenciler okula sığmıyor sanki hiçbir öğrenci Suriyelileri sevmiyor. Bir dersimde Ensar-muhacir kardeşliğini işlerken Suriye ve biz mesela dedim, öğrencilerin birkaçı çok fazla tepki gösterdi. Nedenini sordum hocam onlar Müslüman bile değil, dedi biri. Müslümanlığın ona göre ölçütünün ne olduğunu sordum. Ben öyle hissediyorum hocam öyle Müslüman olmaz dedi nedenine yönelik örnek vermesini istedim. Her imkândan bizden daha fazla faydalanıyorlar, eczanede hastanede otobüste hiçbir yerde para vermeden çok rahat bir şekilde yaşıyorlar. Her yerde işyeri açtılar ve en kötüsü de ahlaki olarak toplumumuzu çok bozdular. Aynı şey bizim başımıza gelse bizi yabancı bir ülke kabul etmez etse bile biz bu kadar çocuk yapamayız hiç savaşta gibi değiller hocam bayanları çocukları anladık da erkekler niye burada gidip savaşınlar burada sapıklık yapacaklarına dedi. Ben çok şaşırdım birkaç tanesi ekledi hocam toplumumuzun kapalılık anlayışı değişti herkes karısını ya aldatıyor ya da ikinci kez evleniyor ve bunlar hep Suriyeli oluyor. Dersi unuttum bir an. Bizim nasıl olmamız gerektiğini onlar yokken de yanlış şeyler olduğunu biz bize yakışanı yapıp örnek olmalıyız dedim ama ders bitince çok düşündüm bu kadar dolu olmaları kızgın olmaları hayra alamet değil.” (Ö29)

“Sınıflarda ailelerinin etkisiyle Suriyelilere karşı çok olumsuz düşünen öğrencim var onları vatanlarını savunmamakla şehit olmaktan korkmakla ve ülkemizdeki düzeni bozmakla suçluyorlar.” (Ö34)

“Okul dışında mahalle sakinleri Suriyelileri sürekli dışlıyor ve bunlar bizim öğrenci velilerimiz olduğundan öğrenciler de baya kinci ve dışlayıcı bir önyargı var ve okul dışında sürekli kavga derecesinde şiddet uyguluyorlar. Uygulanan şiddet okul çevresiyle sınırlı kalmıyor ve okul içinde de devam ediyor. Bilhassa nöbetçi olduğum günler bu iki grup arasında ki kavgaları ayırmak ya da uyarmakla geçiyor. İlk geldiğimde pasif durumda olan ve sürekli dayak yiyen Suriyeli öğrencilerde bu yıl ileri derecede bir reaksiyon oluştu ve bunun sonucunda doğal olarak onlar da şiddete başvuruyor.” (Ö38)

“Bizim çocuklarımız Suriyeli çocuklara karşı çok önyargılı ve hırçın başladı yıla. Bunda anne- babaların ülkemizdeki Suriyelileri istememesi de büyük etken oluşturdu. Çocuk evde anne ve babasından dinlediği olumsuz düşünceleri okulda Suriyeli arkadaşına karşı tepki olarak ortaya koydu. Zaten dil bilmeyen, yabancı ortamda olan Suriye çocukta bu tepkiler karşısında olumsuz karşı tepkiler geliştirdi. Aralarında şiddete varan sürtüşmeler yaşandı. Öğrencimizin birisi bu nedenle uyum sağlayamadı ve okuldan ayrıldı. Çocuklardan çok anne babaların bu konuda eğitilmesi gerekiyor ki kendi çocuklarını okula önyargılarla doldurup göndermesinler.” (Ö8)

Yukarıdaki görüşlerde de örnekleri görüleceği üzere, bazı öğretmenler Türkiyeli ailelerde Suriyelilere yönelik toplumsal kabulün düşük olduğunu ve bu durumun okullara olumsuz bir şekilde yansıdığını belirtmiştir. Sosyal psikolojinin önyargıya dayalı dışlamalara ilişkin getirdiği açıklamalar arasında önyargıların çevreden öğrenildiği şeklinde bir yaklaşım bulunmaktadır. Çocuklar Suriyeliler hakkında yeterli bilgi sahibi değilken onlara yönelik nefret duygusunu aile, medya ve yakın çevresinden öğrenebilmektedir. Bu edindiği bilgilere dayalı duygusal çerçeve söz konusu gruplarla yaşayacağı deneyimlere şekil vermektedir.²⁶

Suriyeli öğrencilerin Türkiyeli akranlarıyla kaynaşmasının önündeki önemli engellerden biri Türk ailelerinin mülteci çocuklara yönelik ayrımcı ve ötekileştirici bakışıdır. Örneğin “Toplum Gözüyle Mülteci Araştırmasına” katılan ebeveynlerin yarısından fazlası (%56) çocuklarının Suriyeli çocuklarla arkadaşlık kurmasını onaylamamaktadır.²⁷ Başka bir araştırmada da bir okul yöneticisinin şu açıklamaları bunu örneklemektedir ²⁸: “Toplumda bence eğitim düzeyi düşük yani hazır değil onlar da yoğun bir göçe. Yani çocuklarını korumaya çalışıyorlar. Göçmen çocukları potansiyel suçlu olarak görüyorlar. Bazı veliler gelip çocuklarının sınıfını bile değiştirmek istiyor. Sırf yabancı çocuklarla olmasın diye.’ Diğer bir araştırmada da Türk ebeveynler, çocuklarının Suriyeli çocukların yanında oturmasını istememesinden ötürü öğretmenler Suriyeli çocukları sınıfta oturtacak

²⁶ G.M. Vaughan ve M.A. Hogg, “Önyargı ve ayrımcılık”, içinde *Sosyal Psikoloji* (İstanbul: Ütopya Yayınevi, 2007).

²⁷ Çocuk ve Haklarını Koruma Platformu, “Toplum Gözüyle Mülteci Çocuk Araştırması” (İstanbul, 2016), <http://cocukhaklarinikorumaplatformu.org/toplum-gozuyle-multeci-cocuk-arastirmasinin-sonuclari-aciklaniyor/> (Erişim Tarihi: 09.02.2018).

²⁸ H. Sakız, “Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme önerisi”, *Göç Dergisi* 3/1 (2016): 74.

yer bulmakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun neticesinde Suriyeli çocuklar ya Suriyeli bir çocukla ya da yalnız oturtulmaktadır.²⁹

Benzer algılara ve sonuçlarına başka ülkelerde de rastlanılmaktadır. Örneğin Ürdün ve Lübnan'daki yerli aileler Suriyeli çocuk akını karşısında hayal kırıklığına uğradıklarını belirtmişlerdir. Mülteci çocukların devlet okullarında bulunmasını, eğitimin kalitesini olumsuz etkileyeceğini ifade etmişlerdir. Suriyeli çocuklara karşı düşmanlık özellikle Lübnan'da dile getirilmektedir. Burada mültecilere karşı artan bir öfke atmosferi vardır. Özellikle ailelerin çocuklarında Suriyeli çocukların yanına okulda oturmamalarını istemektedirler, onların kirli olduklarını ve bulaşıcı hastalık taşıdıklarını öne sürmektedirler. Suriyelilerin ülkelerini terk etmeleri yönünde posterler etrafa asılmaktadır ve onlara karşı fiziksel şiddet eylemleri yapılabilmektedir. Artan şiddet oranları Suriyeli aileleri çocuklarını okula gönderip göndermeme konusunda ciddi endişelere sevk etmektedir.³⁰

3.2.5. Öğretmenlerin Yeterlilik Problemleri

11 öğretmen, öğretmenlerin Suriyeli çocuklarla iletişime geçmede, onların öğrenmelerine ve özellikle Suriyeli çocukların toplumsal uyum sağlamalarına rehberlik etme konusunda yeterlilik problemlerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

"Suriye'de konuşulan Arapça ve bizim ders olarak aldığımız Arapça birbirinden farklı ve pratik iletişim kurmakta güçlük yaşıyoruz." (Ö25)

"Öğretmenler tarafından bu öğrencilerin yeri sınıfın en arka sırası olarak belirleniyor genelde ama bu bence öğrencinin sınıfta kendini daha yabancı ve dışlanmış hissetmesinden başka bir şeye hizmet etmiyor. Bu konuda biz öğretmenlerin daha dikkatli olması gerekiyor. Çocukların Türkçe'ye yeterince hâkim olmamaları kendini ifade etme ve doğal olarak da anlatılanı anlamama gibi sorunlar ortaya çıkarıyor. Bizim alanımızla ilgili olduğu için Arapça olarak 'nasılsın? İsmi ne? Burayı seviyor musun?' vb. temel düzeyde sorularla bu öğrencilerle konuşmaya çalışsak da maalesef kendimizi de yeterli düzeyde yetiştiremediğimiz için iletişimimiz bundan öteye geçemiyor." (Ö26)

"Sınıflar genellikle kalabalık olduğu için öğretmenler zaten sınıf yönetiminde zorlanmaktadırlar. Her öğrenciyle tek tek ilgilenememektedirler. Bu durum özel ilgi isteyen Suriyeli çocuklar için daha güç koşullar oluşturmaktadır. Derslerimde Suriyeli öğrencilerle tek tek ilgilenemedim. Onlar soru sormadılar. Ben de onlara soru sormadım. Onları sınıfta yok sayarak ders işledim. Bu durum hiç Türkçe bilmeyen veya kısmen bilenler için geçerliydi. Bu konuyla ilgili okul idarecilerinin, öğretmenlerin eğitilmesi gereklidir. Çünkü gerçekten toplum olarak kendi

²⁹ İBÜ, "Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri": 11.

³⁰ Sirin ve Sirin, "The Educational and Mental Health Needs of Syrian Refugee Children", 9.

içimize kapalı olarak yaşamaya alıştığımız için farklı kültürlerle yaşamada sıkıntı çekiyoruz. Hâlbuki kendi tarihimize bakarsak farklı kültürlerin barış içinde nasıl yaşadığını görebiliriz.” (Ö13)

“İlkokul dörtlere de ders veriyorum sınıfta yaşı büyük ve Suriyeli olan bir öğrencim var. Birkaç öğrencinin o kıza sen çok pissin siz geldiniz her şeyimiz altüst oldu, siz iyi değilsiniz dediğini duydum ve hiç beklemediğim bir öğrencimdi çok şaşırdım. On yaşında bir kız çocuğu Suriyeli öğrencimi oyununa almıyor, kavga çıkınca vuruyor ve kötü sözlerini saymıyorum bile. On yaşındaki bir çocuk neden nasıl bu kadar kızgın olabilir anlam veremiyorum. Hepimizin başına gelebileceğini o öğrencime hiç yakıştıramadığımı sevgiyle konuşarak daha güzel arkadaşlık kurabileceklerini anlatmaya çalışıyorum bazen çok çaresiz hissediyorum kendimi. Müdürüm ve müdür yardımcım alışsın yenisin olur böyle şeyler diyor, alışmak istemiyorum ki ben herkesleşmek istemiyorum ne desem cahil cesareti, toy, idealist geçer bunlar, bu kadar kafana takma değişmez bunlar deniliyor bazen kendimi bir çıkmaz sokakta yabancı bir ülkede gibi hissediyorum. Bu kadar tükenmiş olamayız diyorum sadece sınav ücretlerinin düşük olduğundan şikâyet eden bir sistemde yaşamamalıyız olaya bu kadar parasal bakıp sonra bu çocuklar niye böyle oluyor diye suçlayacak kapı aramamalıyız yazık ya kendi bacağımıza sıkıyoruz kimse görmüyor. Bunların bedelini şimdi ödemeyeceğiz hep birlikte bu çocuklar hırsız yalancı sahtekâr olduğunda hatta daha fazlası bu çocuk hiç mi eğitim almamış diyecek olan insanlar onu eğiten insanlar olacak. Bazı hocalar Suriyeli çocuklarla konuşurken çok aşağılayıcı bir tutum içerisinde bazen nasıl tepki vereceğimi bilemiyorum. Bizim öğrencilerimizden makyajla, takıyla, sivil okula gelen öğrencilere ağızını açmayan özellikle açık olan bayan öğretmenlerimiz Suriyeli sivil gelen, ferace giyen öğrencileri her köşe başında azarlıyorlar ve çok üzülüyor, öğrenciler ağlıyorlar. İki de doğru değil ama emekliliği yaklaşan hocaların bu şekilde olması beni çok üzüyor, bu kadar yıl insan nasıl bunu göremez.” (Ö29)

“İdeolojik olarak bazı öğretmen arkadaşlarımın dışlayıcı tavırları var maalesef. Derste genelde Suriyeliler arka sırada oturuyor. Geçen dönem yaşadığım bir olay var mesela: Suriyeli 1. sınıfta ki bir kız çocuğu ders saatinde ağlayarak binadan çıktı, ben bahçeye yeni girmiştım, neden ağladığını sordum ve öğretmeni eve git, gelme bir daha, demiş çocuk anlamış, ağlamamasını söyledim ve yarın gel tamam mı, dedim bir şey demedi ve o çocuğu bir daha görmedim. Bu benim şahit olduğum. Empati kurmalarını söylediğimde ise ağız birliği etmişçesine ülkelerini terk ettiler, kaçtılar, savaşmadılar geliyorlar burada devlette onlara yardım ediyor diye çalışmıyorlar, vs. diyorlar. Ayrıca hocam açıkçası öğretmenlerin hiçbiri Arapça bilmiyor ve kendi okulum adına konuşacak olursam dil problemini aşma çabası olan bir arkadaş da yok.” (Ö38)

“Öğrenciyle iletişim kurmayı başaramayan öğretmenler sanki o öğrenci sınıfta yokmuş gibi dersi diğer öğrencilerle birlikte işlemekteler. Bunun sonucunda aynı okulda Türk öğrencilerle birlikte eğitim gören Suriyeli öğrenciler derslerde yeterli başarıyı elde edememekteler.” (Ö30)

“Öğrenciler hem öğretmenlerle hem de sınıf arkadaşlarıyla anlaşma problemi yaşıyorlar. Suriyeli öğrencilerle intibak kuramıyor ve aradaki bağ kopuyor. Bu yıl başlayan ve 5. Sınıf ve 9. Sınıf düzeyinde birlikte eğitime tabi tutulan çocuklarımızın ve bu eğitim kurumlarında görev yapan eğitimci kadrolarımızın da konuyla ilgili bir eğitim sürecine ihtiyacı olduğu görülmekte.” (Ö12)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere, bazı öğretmenlerin travma geçirmiş mülteci çocuklara nasıl yardımcı olunacağını bilmedikleri, onların öğrenmelerine nasıl rehberlik edileceği ve toplumsal uyumlarının nasıl sağlanacağı konusunda bilgi, beceri ve tecrübeye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bazı öğretmenler bu çocuklara karşı kültürel duyarsızlık içerisinde. Başka bir araştırmada yer alan devlet okulu öğretmenleri, Suriyeli çocukların eğitiminde karşılaştıkları sorunlarla çoğunlukla tek başlarına mücadele etmek durumunda kaldıklarını dile getirmişlerdir. Bu durum karşısında bazıları hiçbir şey yapmamayı, kayıtsız kalmayı tercih ederken bazıları da ya kendi başlarına ya da idarecilerden destek alarak sorunları çözmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir.³¹

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün³² yaptığı bir araştırmada Suriyeli bir anne şunları ifade etmektedir: “Devlet okullarında başarılı olan arkadaşlarımın çocukları bile sınıf arkadaşlarının alaylarına ve sataşmalarına maruz kalmaktan şikâyet ediyor. Bence öğretmenler bu konuyla ilgili nasıl yardım edebileceklerini veya müdahale edebileceklerini bilmiyor olabilir.” Yapılan başka bir araştırmada yer alan bir okul yöneticisi, Suriyeli çocukların eğitimiyle uğraşan öğretmenlerin yeterliliğiyle ilgili şunları ifade etmektedir³³: “Yani bu çocukların başka özel eğitilmiş öğretmenleri olması lazım. Bizim mevcut öğretmenlerin eğitim vermesi zor bunlara. Biraz dil öğrenmişler bu çocuklar ama yine de öğretmenlerin onları diğer eğitimlerden geçirebileceklerini zannetmiyorum.” UNICEF raporunda da Türkiyeli öğretmenlerin, travma ve şiddet yaşamış çocuklara nasıl rehberlik edecekleri konusunda donanımlı olmadıklarında ötürü bu konuda yeterliliklerinin artırılmasına ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır.³⁴

Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin Suriyeli öğrencilerin toplumsal uyumunu sağlayabilmek için güvenli bir okul ve sınıf ortamı oluşturmaları gerekir. Onlar Suriyeli çocukların okulda karşılaştıkları her türlü zorbalık ve ayrımcılıkla mücadele etmelidirler. Yapılan bazı çalışmalar göstermektedir ki, sınıflarında Suriyeli çocuklar olan öğretmenlere, sınıflarında toplumsal uyumla ilgili sorunları nasıl çözecekleri ve sıkıntı çekmekte olan çocukların eğitimini nasıl destekleyeceklerine dair özel eğitim verilmesi, bu problemlerin hafifletilmesine

³¹ İBÜ, “Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri”, 8.

³² HRW, “Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek”, 37.

³³ Sakız, “Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme önerisi”, 74.

³⁴ UNICEF, *Curriculum, Accreditation and Certification for Syrian Children in Syria, Turkey, Lebanon, Jordan, Iraq and Egypt*, 2015, 53.

yardımcı olabilir.³⁵ Zira yapılan bazı çalışmalarda bu konularda öğretmenlere verilen eğitiminin olumlu çıktıları olduğu görülmektedir.³⁶

3.2.6. Yaş Farkı

7 öğretmen yaşları büyük olan Suriyeli çocukların özellikle dil engeli nedeniyle alt sınıflara kaydedilmesinin çeşitli uyum sorunlarına sebep olduğunu ifade etmektedir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Yaş faktörü önemli sonuçta akranların birbirlerinden öğrendikleri birçok şey var ve yaş farkı bunun önünde bir engel. Maalesef 6. sınıfa katılan Suriyeli öğrencimiz ise arkadaşlarıyla kaynaşmakta problem yaşıyor. Aynı sınıfın öğrencileri bu yeni gelen arkadaşlarına da sıcak davranıyorlar ama mülteci öğrenci çekingen ve mesafeli durmakta. Bunun nedeni yaşının diğerlerinden büyük olması olabilir, sınıfla arasında 3-4 yaş fark var haliyle oyunlara katılmıyor daha çok abla gibi. Bu durumu kendisine sorduğumda ‘annesi yaşının büyük olduğunu ve sınıftan başka bir yere çıkmamasını tembih etmiş’ bana öğrenci bu şekilde aktardı.” (Ö3)

“Önemli sorunlardan birisi de çocukların yaşlarıyla aynı sınıfta olmamaları. Maalesef benim öğrencim 14-15 yaşlarında 6. sınıftaki öğrencilerle beraber bu da öğrencinin arkadaşlık ilişkilerinde önemli bir sorun. Çocuklarla bir genç kız aynı ortamda maalesef.” (Ö36)

“Çocuğun yaşı 11 ama dil, okuma, yazma probleminden dolayı 2. ya da 3. sınıfa gönderiliyor, bu da yaşları olmayan çocuğu daha da yalnızlaştırıyor.” (Ö38)

“Beşinci sınıflarda bir kızımız var onun yaşı sınıftakilerden 2 yaş büyük olduğu için sınıfta biraz büyük duruyor ve bu yüzden çocuklar onu dışlıyorlar.” (Ö40)

“Yaşı sınıf arkadaşlarından büyük olduğu için kaynaşmada zorluk çekti. Arkadaşlarıyla çok fazla oynamıyor.” (Ö43)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere, bazı öğretmenler yaşları büyük olan Suriyeli çocukların alt sınıflara kaydedilmesinden ötürü bu çocuklarda kendilerini kötü hissetme, çekingenlik, yalnızlaşma, özgüvenlerinin azalması, ayrımcılık, dışlamaya maruz kalma vb. problemlerin ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Bu durumun Suriyeli öğrencilerin sınıftaki yerli küçük öğrencilerle uyumlarını daha da güçleştirdiği anlaşılmaktadır. Zira bu durum neticesinde çocukların kendilerini kötü hissetmeleri, özgüvenlerinin sarsılması ve dışlanmışlık duygusu yaşamaları Türkiyeli öğrencilerle

³⁵ C. Alison, Joan, ve A. Rowena, *The Education of Asylum-Seeker and Refugee Children*. (Cambridge: University of Cambridge, 2005); P. Bourgonje, *Education for Refugee and Asylum Seeking Children in OECD Countries: Case Studies from Australia, Spain, Sweden, and the United Kingdom* (Belgium: Educational International, 2010).

³⁶ Sarah Dryden-Peterson, “Refugee Education: A Global Review” (UNHCR, 2016).

kaynaşmalarına da engel olabilir.³⁷ Bu durum öğrenciyi psiko-sosyal açıdan olumsuz etkilediğinden okula devam etmemelerine neden olabilir. Zira İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün yaptığı bir araştırmada bu uygulamanın, özellikle yaşı büyük olan çocuklarda başarısızlığa ve okula devam etmemelerine neden olduğu ortaya çıkmıştır.³⁸

3.2.7. Ekonomik Sıkıntıların Suistimali

3 öğretmen, Suriyeli çocukların ailelerinin ekonomik açıdan iyi durumda olmamaları nedeniyle okulda çeşitli uyum sorunlarıyla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

"Maddi açıdan sıkıntılı oldukları için diğer arkadaşlarının sahip olduğu eşyalara imrenme ve isteme gibi çeşitli problemlere neden oluyor." (Ö1)

"Bazı Suriyeli öğrencilerin diğer Türkiyeli öğrencilerden para istemeleri, aldıklarını geri iade etmemeleri tartışmalara yol açmaktadır." (Ö22)

"Maddi problemlerin olması ve mülteci öğrencilerin sınıf arkadaşlarının araç gereçlerine özenme, imrenme hatta izinsiz alıp kullanma gibi olumsuz davranışları da olmakta ve bu arkadaş ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Bunların dışında maddi problem yaşayan bu çocukların bazıları öğretmenlerinden, idareden devamlı maddi yardım istemektedirler hatta abartıp işi dilencilik boyutuna kadar neredeyse getiren var ve bu durum hiç hoş olmamakta, özellikle bizim okulda zaten gereken yardım yapılmakta, buna rağmen farklı talepler öğrenci-öğretmen arasındaki ilişkiyi olumsuz etkilemektedir." (Ö3)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de örnekleri görüleceği üzere, bazı öğretmenler Suriyeli çocukların ekonomik durumlarının iyi olmaması nedeniyle yerli çocukların eşyalarını kıskanma, öğrenci veya öğretmenlerden borç para isteyip geri ödememe vb. durumlarından ötürü ilişkilerin olumsuz etkilendiğini ifade etmişlerdir. Bu durum öğrencilerin bir tercihi değil, maalesef sosyo-ekonomik koşullarının bir sonucu olabilir. Zira iç savaş sonrası göçün ardından mülteciler arasında yoksulluk, geçim sıkıntısı vb. ekonomik sıkıntıların çok ciddi bir problem olduğu ifade edilmektedir.³⁹ Nitekim okula erişebilen bazı Suriyeli çocukların ekonomik zorluklar nedeni ile okul ve ulaşım masraflarının karşılanamaması gibi birçok engel ile karşı karşıya kaldıkları yapılan bazı çalışmalar tarafından ortaya konulmuştur.⁴⁰

³⁷ COÇA, "Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye'deki Devlet Okullarındaki Durumu" (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Araştırmaları Birimi, 2015); UNHCR, "Age, Gender And Diversity- Turkey 2015 Report", 8.

³⁸ HRW, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek", 22, 26.

³⁹ HRW, 18,32.

⁴⁰ HRW, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek", 3; İBÜ, "Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri", 4.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

İç savaş neticesinde gerçekleşen göçlerin sıkıntılarını en yoğun ve acı bir şekilde deneyimleyen kesim, çocuklar olmaktadır. Bu durum çocukları hayat boyu etkileyen muhtelif zihinsel ve ruhsal sağlık problemlerinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.⁴¹ Mülteci çocukların zihinsel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkileyen temel faktörlerden birinin tam anlamıyla yeni bir dile adapte olmadan eğitim sistemine dahil edilmeleri diğerinin ise okulda ayrımcılık, dışlanma vb. problemlerle yüz yüze kalmak olduğu ifade edilmektedir.⁴²

Bu araştırmaya katılan öğretmenlerin neredeyse tamamına yakını Suriyeli çocukların devlet okullarında karşılaştıkları en önemli sorunun dil engeli olduğunu ifade etmiştir. Suriyeli çocuklar öğretmenleri ve Türkiyeli öğrencilerle iletişim kurmakta zorlanmaktadırlar. Öğretim sürecinin temelinde öğretmen-öğrenci etkileşimi istenilen düzeyde kuramamaları durumunda bu çocukların okuldan elde edecekleri kazanımlar tehlikeye girmektedir. Özellikle Türkiyeli akranlarıyla iletişim kurmakta zorluk yaşadıkları için çoğunlukla yalnız kalmakta, içlerine kapanmakta ve hatta saldırgan davranış sergileyebilmektedirler. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Türkiye'de yaptığı bir araştırmada da devlet okullarına gitmenin önündeki birinci sebep olarak dil engeli gösterilmektedir; ebeveynler dil engeli nedeniyle çocuklarının devlet okuluna ya kayıt olmak istemediklerini ya da devam etmek istemediklerini ifade etmişlerdir.⁴³

Hem bu araştırmada hem de diğer araştırma verilerinde ortaya çıkan sonuçlardan biri Suriyeli öğrencilerin Türkçe öğrenmede en çok zorlandığı konuların başında "Türkçeyi konuşma ve sınavlarda Türkçe sorulara yazılı cevap verme" gelmektedir. Öğrencilerin özellikle Türkçeyi konuşma problemi yaşamalarının arka planında hem ev ortamında hem de devlet okullarında Türkiyeli arkadaşlarıyla yeterince kaynaşıp Türkçe konuşmak yerine sadece Suriyeli akranlarıyla "ana dillerinde" yani "Arapça" diliyle iletişim kurmaya yönelmeleri olabilir. Bu durum, devlet okullarında Türkiyeli akranlarıyla arkadaşlık ilişkileri geliştirmelerini ve sosyalleşmelerini kısıtladığından dolayı Türkçeyi de temel dil becerileri açısından geliştirmelerinin önünü tıkayabilmektedir.

Bu araştırmaya katılan öğretmenlerin yarıya yakını ise Suriyeli çocukların toplumsal uyum bağlamında çeşitli sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmiştir. Türkiyeli ve Suriyeli öğrenciler arasında cehalet, ön yargı ve yanlış anlamaya dayalı dışlayıcı, yargılayıcı, aşağılayıcı, ötekileştirici tutum ve anlayışlar bulunmaktadır. Bu durum barış, hoşgörü, saygı yerine çatışmaya, kavgalara neden olabilir. Nitekim bu araştırmada da şiddet ve zorbalığa varan olayların

⁴¹ Thabet AA ve Vostanis P, "Post Traumatic Stress Disorder Reactions in Children of War: A Longitudinal Study.", *Child Abuse & Neglect* 24/2 (2000): 291-98.

⁴² E.M. Uzun ve E. Bütün, "Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri", *Uluslararası Erken Çocukluk Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2016): 80.

⁴³ HRW, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller - Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek", 18.

gerçekleştiği bazı öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. Türkiyeli ve Suriyeli çocuklar arasında sağlıklı bir diyalogu ortaya çıkarmayan, ön yargı ve yanlış anlayışları besleyen öğretim süreci bir arada yaşama kültürü adına ciddi tehditleri bünyesinde barındırmaktadır.⁴⁴

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Türkiye'de yaptığı bir araştırmada da devlet okullarında karşılaşılan problemlerden biri de toplumsal uyum problemidir. Bazı Suriyeli ebeveynler, çocuklarının okulda ayrımcılık, dışlanma, etiketlenme, zorbalık vb. problemler yaşamasından kaygı duyduklarını ifade etmişlerdir.⁴⁵ Hem bu araştırmada hem de diğer araştırmalarda toplumsal uyumla ilgili bulgular Suriyeli öğrencilerin Türkiyeli arkadaşlarıyla açık bir uyum sorununun varlığına işaret etmektedir. Türkiye'de yapılan başka bir araştırmada da Suriyeli öğrencilerle Türkiyeli öğrenciler arasında sınırlı bir iletişim olduğu, arkadaşlık bağlarının tesis edilemediği ve Suriyeli çocukların etiketlenerek dışlandığı tespit edilmiştir. Bazı Suriyeli çocuklar da Türkiyeli çocukların kendileriyle oynamak istemediklerini, sözlerine inanmadıklarını, arkadaşlık yapmaktan kaçındıklarını söylemişlerdir.⁴⁶

Toplumsal kabul ve uyum bağlamında Suriyeli çocukların devlet okullarında maruz kaldığı etiketleme, önyargı, şiddet/zorbalık, ayrımcılık, dışlanma, ötekileştirme gibi olumsuz durumlar çocuklar açısından travmatik sonuçlara yol açabilir. Bazı araştırmalar bu durum nedeniyle Suriyeli çocukların daha fazla istismara ve kötü muameleye maruz kaldığını, travma sonrası stres bozukluğu semptomlarını (tedirginlik, stres, endişe, umutsuzluk gibi) daha fazla gösterdiğini ve fiziksel ve psikolojik gelişimlerinin aksadığını göstermektedir.⁴⁷ Bu durum, mülteci çocuklar açısından kayıp nesillerin ortaya çıkmasına, uyum ve toplumla bütünleşme noktalarında pek çok başka probleme de (Suriye'deki savaşa geri dönme, terör çevrelerine katılma, çocuk işçiliği, suçla sürüklenme, çeteleşme, insan ticareti mağduru olma, madde bağımlısı olma, organ kaçakçılığı kurbanı olma, ihmal-istismar, çocuk yaşta evlilikler, akran zorbalığı gibi) yol açabilir. Çocukların ayrımcılıktan ötürü hissettikleri dışlanmışlık duygusunun ortak yaşam tahayyülüne ciddi bir darbe vurabileceği ve çatışmalara neden olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.⁴⁸

Dil engeli ve toplumsal uyumla ilgili sorunlar bağlamında Suriyeli çocukları bekleyen en önemli riskler ya eğitim süreçlerine hiç dâhil olamama ya da eğitim süreçlerine dâhil olunduktan sonra devlet okullarına (dil, müfredat, kültür vb. noktalarda) uyum sağlayamama ve sonunda eğitim süreçlerinden tamamen kopma (okul terk) sorunudur. Suriyeli çocukların okula kayıt olması çocuğun okula devam

⁴⁴ Beyza Bilgin, "Küreselleşme, Din ve Eğitim", *Dini Araştırmalar* 6, sy 17 (2003): 203-14.

⁴⁵ HRW, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek", 3, 18.

⁴⁶ İBÜ, "Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri", 11.

⁴⁷ İBÜ, "Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri", 3.

⁴⁸ Özer, Komsuoğlu ve Ateşok, "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", 100.

edeceği anlamına gelmemektedir. Okula kayıt oranları ciddi bir başarı kriteri olmasına karşın, mülteci çocukların dezavantajlı geçmiş ve sosyo-ekonomik gruplardan gelmesinden dolayı verilen eğitimin çocuğun mevcut şartlarına uygun olması, okula devamlarının sağlanması açısından önemlidir.⁴⁹

Okuldaki Suriyeli çocukların varlığı, bir sorun veya çözülmesi gereken bir mesele yerine okulun birlikte yaşama kültürünü oluşturma açısından bir fırsat olarak görüldüğü zaman Suriyeli çocuklar için olumlu bir eğitim ortamı yaratılabilir.⁵⁰ Bu ise ancak farklılıkların doğru şekilde anlamlandırıldığı ve yönetildiği bir eğitim anlayışıyla başarılabilir. Bu bakımdan yetişmekte olan neslin sosyokültürel değişim ve çoğulluk vb. konular üzerinde düşünebilmesi, bütün bunları analiz edip doğru anlamlandırabilmesi gerekir. Zira değişen sosyokültürel şartlar birlikte yaşamayı, birlikte var olmayı ve birlikte öğrenmeyi gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, yeni şartlara ayak uydurabilmek için yetişmekte olanları, farklı etnik kimliklere sahip, farklı yaşam biçimlerine sahip insanlarla sağlıklı iletişim kurabilecek duruma getirmek gerekmektedir. Bu ise ancak ötekine, onun kimliğine, değerlerine saygıya dayanan; çatışmaları önleyici, değişimi doğru okuyabilen çözüm odaklı çoğulcu bir eğitim anlayışı ile mümkündür. Çoğulcu eğitim anlayışında temel amaç farklı milletlerden ve kimliklerden insanları birbirine kapalı tutmak değil, birbirine tanıtmak ve aralarında, farklılıkların kabulüne ve saygıdeğerliğine dayalı birlikte yaşama kültürünü geliştirme olmalıdır. Zira insanların birbirleriyle tanışıp iletişim kurmadıkları toplumlarda yabancılaşma, ayrımcılık ve ötekileştirme benzeri olumsuz tutumlar gelişmekte, neticede bu durum toplumsal birlik beraberliğe zarar verebilmektedir.⁵¹

Çalışmamızın son kısmında politika ve uygulama önerileri maddeler halinde şu şekilde sıralamak mümkündür:

Suriyeli çocuk ve gençlere eğitim veren öğretmenlerin hem eğitsel hem de sosyo-kültürel anlamda yeterliklerinin artırılmasını kolaylaştırıcı çalışmalar yapılabilir.

Okul çağındaki Suriyeli çocuk ve gençler ile aileleri maddi olarak daha fazla desteklenebilir.

Psiko-sosyal destek imkânları artırılıp yaygınlaştırılabilir; bu hizmetlerin meslek elemanları aracılığıyla sunulmasına azami dikkat gösterilebilir.

Suriyeli ve Türk akranların bir arada ahenk içinde yaşamlarını sürdürebilmeleri amacıyla her iki grubun okullarında ayrımcılık karşıtı bir bilinç uyandırma ve uyum içinde bir arada yaşama konularında içerik ve etkinlikler oluşturulabilir.

Okullarda kaynaşmayı sağlayıcı sosyo-kültürel etkinliklere daha fazla yer verilebilir.

⁴⁹ Şirin ve Şirin, "The Educational and Mental Health Needs of Syrian Refugee Children", 9.

⁵⁰ Özer, Komsuoğlu ve Ateşok, "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", 89.

⁵¹ Cemil Osmanoğlu, "Orta Öğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi (Dkab) Öğretim Programında Ve Ders Kitaplarında Çoğulculuk" (Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 61.

Tüm öğretmenler mültecilere yönelik psikososyal destek konusunda daha fazla uygulamalı eğitim alabilir.

Okullarda zorbalığın engellenmesine yönelik kampanyalar düzenlenebilir ve okullar mülteci öğrencilerin kendilerini güvende hissedecekleri mekanlar haline gelmesi sağlanabilir.

Türkçeyi yeterli düzeyde öğrenmemiş çocuklar mevcut devlet okullarına hemen kayıt edilmeyebilirler; Türkçe'yi geçici eğitim merkezlerinde nitelikli Türkçe öğretmenleri eşliğinde iyi bir şekilde öğrendikten sonra devlet okullarına alınabilirler.

Türkçe öğrenebilmenin önündeki engellerin ortadan kaldırılabilmesi için ev içi ortamda çocuklarda iki dilliliğinin oluşturulması için aileler desteklenebilir.

Türk öğretmenlere temel düzeyde Arapçayı konuşma eğitimi verilebilir.

Türkiyeli ve Suriyeli çocukların birlikte katılabileceği çeşitli ders dışı etkinlikler düzenlenebilir, Türk akranları ile etkileşimle dil öğrenme ve kaynaşma fırsatları oluşturulabilir.

Çevirmenlerin yer aldığı aile toplantılarında ebeveynlerin Türk eğitim sistemini daha iyi anlamaları ve adapte olmaları sağlanabilir.

Okul personeli ile birlikte yerel yönetim çalışanları çeşitli sosyal etkinliklerle mülteci çocukların izole olmasını engelleyebilir ve okul çevresine uyum sağlamaları kolaylaştırılabilir.

Devlet okullarındaki öğretmen ve idarecilere mülteci eğitimiyle ilgili uygulamalı eğitim verilebilir.

Suriyeli çocukların devlet okullarına uyum sağlama sürecinde en kritik rol okul yöneticilerine aittir. Dil engeli sebebiyle Suriyeli çocukların olduğu devlet okullarında okul yöneticilerini destekleyebilecek ileri düzeyde Arapça bilen bir personel istihdam edilebilir. Ama göçmenlerin ülkemizde yerleşebileceği göz önünde bulundurularak, göçmen çocuklar için daha nitelikli bir Türkçe eğitimi programının tasarlanması daha uzun vadeli, ekonomik, kolay, gerçekçi ve uygulanabilir bir çözüm olarak gözükmektedir.

Türkiye'de Suriyeli-Türkiyeli çocukların birlik öğrenim gördüğü devlet okullarında görev yapacak öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerinde çok kültürlü ve farklılıklara duyarlı bir eğitim politikası geliştirilmeye çalışılabilir.

Türk eğitim sisteminde yer alan derslerin öğretim programlarına ötekileştirme ve şiddeti engelleyecek, çocuklar arasında sağlıklı ilişkilerin kurulmasını kılavuzluk edecek ortak temalar konulabilir.

Kaynakça

- Alison, C., S. Joan - A. Rowena. *The Education of Asylum-Seeker and Refugee Children*. Cambridge: University of Cambridge, 2005.
- Altıntaş, Muhammed Esat. "Tepkisel ve Gelişimsel Sınıf Yönetimi Modellerinin Ahlak Eğitimiyle İlişkisi". *Bilimname* 30/1 (2016): 207-21.
- Amnesty International. "Hayatta Kalma Mücadelesi Türkiye'deki Suriye'den Gelen Mülteciler". Londra, UK: Uluslararası Af Örgütü, 2014.
- Aras, Bülent - Salih Yasun. *The Educational Opportunities and Challenges Of Syrian Refugee Students in Turkey: Temporary Education Centers and Beyond*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2016.

- Ateşok, Z. Özde, Y. Y. Özer, A. Komsuoğlu. "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/37 (2016): 76-110.
- Bilgin, Beyza. "Küreselleşme, Din ve Eğitim". *Dini Araştırmalar* 6/17 (2003): 203-14.
- Bourgonje, P. *Education for Refugee and Asylum Seeking Children in OECD Countries: Case Studies from Australia, Spain, Sweden, and the United Kingdom*. Belgium: Educational International, 2010.
- COÇA. "Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye'deki Devlet Okullarındaki Durumu". İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Araştırmaları Birimi, 2015.
- Çocuk ve Haklarını Koruma Platformu. "Toplum Gözüyle Mülteci Çocuk Araştırması". İstanbul, 2016. <http://cocukhaklarinokorumaplatformu.org/toplum-gozuyle-multeci-cocuk-arastirmasinin-sonuclari-aciklaniyor/>.
- Dryden-Peterson, Sarah. "Refugee Education: A Global Review". UNHCR, 2016.
- ERG. "Çocukların Gözünden Okulda Yaşam Araştırma Raporu". İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi, Sabancı Üniversitesi, 2016.
- GİGM. *Türkiye Göç Raporu 2016*. C. Yayın No: 40. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017.
- Gömlüksiz, Müfit ve Serdar Erkan. *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayınları, 2008.
- HDD. "Yoksulluk Döngüsü ve Suriyeli Çalışan Çocuklar". 1 (2016).
- HRW. "Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişimini önündeki engeller- Kayıp bir nesil olmalarını önlemek". Human Rights Watch, 2015.
- HRW. "Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek". Human Rights Watch, 2015.
- İBÜ. "Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri". İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, 2015.
- Kapçı, E. "İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 37/1 (2004): 1-13.
- Kaya, Heyse. *Kayıp Neslin Eşiğinde*. İstanbul: Açık Toplum Vakfı, 2016.
- Keyes EF - Kane CF. "Belonging and Adapting: Mental Health of Bosnian Refugees Living in the United States." *Issues in Mental Health Nursing* 25/8 (2004): 809-31.
- Kirişçi, Kemal. "Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye'nin 'Suriyeli Mülteciler' Sınavı". Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu & Brookings Enstitüsü, 2014.
- McBrien, J. L. "Educational Needs and Barriers for Refugee Students in the United States: A Review of the Literature". *Review of Educational Research* 75/3 (2005): 329-64.
- MEB. "2014/21 No.lu Genelge, Madde 4.", 2014.
- MEB. "T.C. Millî Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı." Ankara, 2015.
- Osmanoğlu, Cemil. "Orta Öğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi (Dkab) Öğretim Programında Ve Ders Kitaplarında Çoğulculuk". Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Punch, K.F. *Sosyal Araştırmalara Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2005.
- Rigby, K. "Addressing bullying in schools: Theory and Practice". *Australian Institute of Criminology Trends and Issues* 259 (2003): 1-5.
- Roland, E. "Aggression, depression, and bullying others". *Aggressive Behavior* 28/3 (2002): 198-206.
- Sakız, H. "Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme önerisi". *Göç Dergisi* 3/1 (2016): 65-81.
- SETA. "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Temel Eğitim Politikaları". 153 (2016).
- Seta ve Theirworld. *Engelleri Aşmak: Türkiye'de Suriyeli Çocukları Okullarına Gözetmek*. Ankara: Seta Yayınları, 2017. <https://www.setav.org/rapor-engelleri-asmak-turkiyede-suriyeli-cocuklari-okullarına-gozetmek>.
- Sirin, Selcuk R. - L.R. Sirin. "The Educational and Mental Health Needs of Syrian Refugee Children". Washington, DC: Migration Policy Institute, 2015.
- Thabet AA, ve Vostanis P. "Post Traumatic Stress Disorder Reactions in Children of War: A Longitudinal Study." *Child Abuse & Neglect* 24/2 (2000): 291-98.
- UNHCR. "Age, Gender And Diversity- Turkey 2015 Report", 2015.
- UNHCR. "Education Update - May 2017", 2017.
- UNICEF. *Curriculum, Accreditation and Certification for Syrian Children in Syria, Turkey, Lebanon, Jordan, Iraq and Egypt*. 2015.
- Uyan-Semerci, P. - E. Erdoğan. "Türkiye'de Çocukların Gözünden Çocuğun İyi Olma Hali Alanlarının Ve Göstergelerinin Tanımlanması Ve Değerlendirilmesi". Ankara: Unicef, 2014.
- Uzun, E.M. - E. Bütün. "Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri". *Uluslararası Erken Çocukluk Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2016): 72-83.

- Vaughan, G.M. - M.A. Hogg. "Önyargı ve ayrımcılık". İçinde *Sosyal Psikoloji*. İstanbul: Ütopya Yayınevi, 2007.
- Yıldırım, A. - H. Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 10. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.